

δρέου. Ἐπιθυμῶ τὰ ὁστᾶ μου νὰ συνταφῶσι μετὰ τῶν ὁστῶν ἐκείνου, ὅν ἀδιαλείπτως καὶ κρύφα θρη- νῶ. Τὸ μνημεῖον, ἐγερθησόμενον ἐν τῷ μέσῳ τῶν τεσσάρων πλατάνων, πρέπει νὰ καλυφθῇ διὰ πλα- κὴς πενταγώνου μαρμάρου, ἐφ' ἧς νὰ χαραχθῶσι τὰ ἑξῆς :

«Θρασύβουλος Ζαήμες, υἱὸς Ἀνδρέου Ζαήμε- » καὶ Ἑλένης Δηλιγιάννη, γεννηθεὶς τὴν 29 Ὀ- » κτωβρίου 1822 καὶ ἀποβιώσας τὴν . . . καίται » ἐνθάδε μετὰ τοῦ προσφιλοῦς αὐτοῦ υἱοῦ Ἀνδρέ- » ου. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ Λίτσα Ζαήμες, τὸ γένος Μου- » ρούζη, ἡγεῖρε».

«ΣΤ'. Παρακαλῶ τὴν σύζυγόν μου καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς τὰ τέκνα μου νὰ τελῶσι κατ' ἔτος τὴν 5 Μαΐου¹ ἀρχιερατικὸν μνημόσυνον ὑ- περ τῆς ψυχῆς μου, νὰ μνημονεύονται δὲ κατ' ἐ- κείνην τὴν ἡμέραν καὶ τὰ ἑξῆς ὀνόματα. Ἀση- μάκη, Ἀναστασία, Ἀνδρέου, Ἑλένης, Παρα- γιώτου καὶ Αἰκατερίνης Ζαήμες, καὶ τὰ ὀνόματα Ἀναστασίου καὶ Αἰκατερίνης Χαραλάμπη. Πα- ρακαλῶ δὲ τὰ τέκνα μου, ἵνα τὴν ἐντολήν ταύ- την μεταβιβάσωσι καὶ εἰς τὰ ἐκυτῶν τέκνα.

«Ζ'. Συνίστημι εἰς τὰ τέκνα μου ν' ἀποφεύ- γωσι καὶ τὴν σπατάλην καὶ τὴν φιλαργυρίαν, διότι ἀμφοτέρω τὰ ἐλαττώματα εἰσὶ μισητά.

«Η'. Ἐντέλλομαι τοῖς τέκνοις μου νὰ δημο- σιεύσωσι εἰς ἕν τεῦχος τοὺς κοινοβουλευτικούς καὶ ἐπιταφίους λόγους, οὓς ἀπήγγειλα. Γράψας δὲ καὶ τινὰς ἀναμνήσεις, ἀφίνω τῷ υἱῷ μου Ἀλε- ξάνδρῳ ν' ἀποφασίσῃ, ἂν πρέπει νὰ δημοσιευθῶσι.

«Ἐγγραψά ἐν Ἀθήναις, τῇ 20 Φεβρουαρίου 1879.

«Θ. Α. ΖΑΙΜΗΣ».

[Ἐν τῷ πολυτίμῳ τούτῳ ἐγγράφῳ ὑπάρχουσι προσέτι καὶ περικοπαὶ τινες, παραλειφθεῖσαι διὰ τὸν ὅλως οἰκογενειακὸν χαρακτῆρα, ὡς παραινέ- σεις διὰ τὴν μὴ ὑπερ ὕρον παρατάσιν τοῦ ἐπὶ τῷ θανάτῳ του πένθους ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του, καὶ ἀ- παγόρευσις τοῦ νὰ ἐγκατασταθῶσι οἱ υἱοὶ αὐ- τοῦ ὁριστικῶς ἐν ξένῃ χώρᾳ, ἐγκαταλείποντες τὴν ἐκυτῶν Πατρίδα λόγῳ συμφερόντων. Σ.τ.Δ.]

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Ἐδμόνδου δὲ Ἀμίκης. Μετάφρασις ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ τῆς δεκάτης ἐκδόσεως ὑπὸ ***]

Συνέχεια· ἰδὲ σελ. 782.

Ὡς πρὸς τὰς ἐβραϊκὰς, δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ἀφ' οὗ εἶδα τὸ Μαρόκκον, ὅτι αἱ τῆς Κωνσταν- τινουπόλεως οὐδὲν ἔχουσι τὸ κοινὸν πρὸς τὰς τῆς βορείου παραλίας τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου οἱ σοφοὶ παρατηρηταὶ νομίζουν, ὅτι βλέπουσιν ἀκόμη ἐν ὅλῃ τῇ ἀνατολικῇ αὐτοῦ καθαρότητι τὸ ἀνατο- λικὸν πρωτότυπον τοῦ ἐβραϊκοῦ κάλλους. Ἑλ- πίζων νὰ εὕρω τὸ κάλλος τοῦτο, ὡπλίσθην μὲ γενναιότητα, καὶ ἕκκαμα γύρους πολλοὺς εἰς τὴν ἀπέραντον ἐβραϊκὴν συνοικίαν τοῦ Βαλατᾶ, ἥ- τις παρατρίβεται, ὡς ὅρις βυπαρξ, παρὰ τὴν ὁ-

1. Ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς του.

χθὴν τοῦ Κερατίου κόλπου. Προέβην ἕως εἰς τὰς ἀθλιωτέρας στενωποὺς, μεταξὺ οἰκίσκων ἀποπνε- όντων ὁσμὴν εὐδωτος, ὅπως αἱ ὄχλαι τοῦ ἐν τῷ Ἀδῇ Δαντείου διαμερισματος, εἰς σταυροδρόμια, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ διέβαινον ἐκ νέου εἰμὴ ἐπὶ κα- λοδέρμων καὶ μὲ τοὺς ῥῶθινους στυπωμένους, παρκατηρῶν διὰ παρκατῶν φερόντων ὡς παρα- πετάσματα ῥάκη προκαλοῦντα ναυτίαν εἰς μέ- λαν καὶ γλοιώδη δωματία· σταματῶν ἐνῶ- πιον αὐλῶν ὑγρῶν, ἐξ ὧν ἐξήρχετο ὁσμὴ εὐδω- τος ἐμποδίζουσα τὴν ἀναπνοήν, παρκατῶν, ὅπως διαβῶ, ὁμίλους παιδίων χοιραδικῶν καὶ ἀ- λωπεκιῶντων, παρκατῶν γέροντας φρικαλέας ὀψεως, αἵτινες ἐφαίνοντο ὡς ἄνθρωποι ἀποθανόν- τες ἐκ πνύλινους καὶ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, δια- σκελίζων κατὰ πᾶν βῆμα σκύλλους σκεπασμέ- νους ἀπὸ πληγᾶς, καὶ βόθρους πλήρεις μέλανος βορβόρου, καὶ ἀποκλίνων ἀπὸ πανία κρεμάμενα ἀπὸ σχοινία ἀλειμμένα, καὶ ἀπὸ συρφετοῦς σπ- σηπότητος, ἱκανοὺς νὰ σοὶ φέρωσι λιποθυμίαν· ἀλλ' ἡ γενναϊότης μου ὅμως δὲν ἀντημέσθη. Μεταξὺ τῶν πολλῶν γυναικῶν, ὅσας εἶδα ἐγκεκορδυλη- μένας εἰς τὸ ἐθνικὸν τῶν σκούφωμα, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡς σαρκίον ἐπίμηκες, καὶ καλύπτει τὴν κόμην ἅμα καὶ τὰ αὐτιά, ἀπὴντησα, ναι, καὶ πρόσωπα, ἐφ' ὧν ἀνεγνώρισα τὴν λεπτὴν κανο- νικότητα τῶν χαρακτῆρων, καὶ τὸ μελιχρὸν ἐ- κείνο ἥθος τῆς ἐγκαρτερήσεως, ὅπερ θεωρεῖται ὡς τὸ ἰδιαιτέρον γνώρισμα τῶν ἐβραϊδῶν τῆς Κων- σταντινουπόλεως, εἶδα ἀορίστους τινὰς κατατο- μάς Ῥεβεκκῶν καὶ Ῥαχὴλ, ὀφθαλμοὺς ἀμυγδα- λωτοὺς, πλήρεις γλυκύτητος καὶ χάριτος, εἶδα ἐκλεκτὴν τινὰ μορφήν, ἵσταμένην ἐπὶ τοῦ κατω- φλίου τῆς θύρας καὶ στηρίζουσαν τὴν ἐτέραν τῶν χειρῶν ἐπὶ τῆς οὐλότριχος κεφαλῆς παιδίου, στάσιν ἀξίαν τῆς γραφίδος τοῦ Ῥαφαήλ· ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν εἶδα ἄλλο τι παρὰ τὰ ση- μεῖα φυλῆς παρηνκαυίας. Ποία διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἰσχνῶν τούτων μορφῶν, καὶ τῶν πυρίνων ὀ- φθαλμῶν, τῶν πομπωδῶν χρωμάτων καὶ τῶν εὐ- σώμων σχημάτων, ὅσα ἐθαύμασα μετὰ ἐν ἔτος εἰς τὰ ἀμαλᾶτα τοῦ Τάγγερ καὶ τοῦ Φέξ! Τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας, κιτρινω- ποὺς καὶ ἀπαλοὺς, ὧν ὅλη ἡ ζωτικότης φαίνε- ται ὅτι συνεκεντρώθη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, σπινθη- ροβόλους ἐκ δολιότητος καὶ ἀπληστίας, οὓς στρέ- φουσιν ἀδιαλείπτως περὶ ἑαυτοὺς, ὡς ἐὰν εἶχαν ἀκούσῃ, ὅτι ἀπανταχόθεν ἀναπνέωσι χρήματα. Καὶ τώρα προσμένω τοὺς καλοὺς μου Ἰσραηλι- τὰς ἐπικριτὰς, οἵτινες ἀντεῖπαν εἰς ὅσα ἔγραψα περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν τοῦ Μαρόκκου, νὰ μοῦ ψά- λουν ἐκ νέου τὰ αὐτὰ, ἐπιβρίπτοντες τὴν αἰτίαν τῆς παρακμῆς καὶ τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῶν Ἰσρα- ηλιτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν κατα- πίσειν τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἂς συλλογισθῶσι ὁ- μως ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν μὲ τοὺς ἐβραίους πολιτι- κὴν καὶ κοινωνικὴν κατὰστασιν εὐρίσκονται καὶ

οἱ ἐπίλοιποι μὴ μουσουλμάνοι ὑπῆκοοι τῆς Πύλης, καὶ ὅτι, καὶ ἄνευ τούτου, θὰ ἦτο δύσκολον λίαν ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ ἐπονεϊδιστος βυπαρξότης, οἱ πρόωροι γάμοι, καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ παντὸς ἐπαγ- γέλματος κοπιώδους, αἵτινα θεωροῦνται ὡς τὰ ἀποτελεσματικώτερα αἴτια τῆς παρακμῆς ταύ- της, εἶνε λογικὴ συνέπεια τῆς ἐλλείψεως ἐλευθε- ρίας καὶ ἀνεξαρτησίας. Ἐὰν δὲ πάλιν θελήσωσι νὰ μοὶ εἴπωσιν, ὅτι ὄχι ἡ πολιτικὴ καταδυνά- στευσις τῶν τούρκων, ἀλλ' οἱ μικροὶ διωγμοὶ καὶ ἡ περιφρόνησις ὅλου τοῦ κόσμου εἶνε ἡ αἰτία τοῦ ἐκφυλισμοῦ τούτου, ἂς ἐρωτήσωσι πρῶτον ἑαυ- τοὺς ἐὰν κατὰ τύχην δὲν ἀληθεύει τὸ ἐναντίον· ἐὰν δὲν πρέπει ν' ἀναζητηθῇ ἡ αἰτία εἰς τὰς ἑ- ξεῖς μᾶλλον καὶ εἰς τὸν ἴδιον αὐτῶν βίον, καὶ ἂν, ἀντὶ νὰ ζητῶσι νὰ κρύψωσι τὴν πληγὴν, δὲν θὰ ἦτο καλὸν νὰ φέρωσιν ἐπ' αὐτῆς αὐτοὶ οἱ ἴ- διοι πεσυρακτωμένον σιδήρον.

* * * Ἀφ' οὗ ἐκάμαμεν ἕνα γύρον εἰς τὸν Βαλατᾶν, δὲν θὰ εὕρωμεν τὰ χειρότερα, ὅπως λέγουσιν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἐὰν μεταβῶμεν εἰς ἕν τουρκι- κὸν λουτρόν. Οἱ λουτρώνες οὗτοι εἶνε καὶ ἔξωθεν εὐδιάκριτοι· εἶνε οἰκοδομήματα ἄνευ παραθύρων, ἔχοντα τὸ σχῆμα τζαμιῶν, ἐπεστεγασμένα μὲ θόλον, ἐξ οὗ προέχουσι καπνοδόχοι κωνοειδεις, ἀδιαλείπτως καπνίζοντες. Πρὶν ὅμως εἰσελθόμεν εἰς τὸν τουρκικὸν τοῦτον λουτρόνα, πρέπει νὰ τὸ καλοσυλλογισθῶμεν ἅπαξ καὶ δις, καὶ νὰ ἐ- ρωτήσωμεν ἑαυτοὺς quid valeant humeri, ἂν βα- στοῦν αἱ πλάταις μας, διότι ὅλοι δὲν δύνανται νὰ υποφέρουν ὅσα ὑφίσταται τὸ ἀνθρώπινον σῶ- μα ἐντὸς τῶν ὑγιεινῶν ἐκείνων τοίχων. Ὁμολο- γῶ δὲ, ὅτι μετ' ὅσα εἶχα ἀκούσῃ περὶ τούτου, εἰσῆλθον ὄχι ἄνευ τρόμου τινός, οἱ δὲ ἀναγνώ- σταί μου θὰ ἴδωσιν, ἐὰν δὲν ἤμην διὰ τοῦτο συγγνώμης ἄξιος. Ἀκόμη καὶ τώρα ὅταν τὸ συλ- λογίζωμαι, αἰσθάνομαι δύο σταγονίδια ἰδρώτος εἰς τοὺς κροτάφους, τὰ ὁποῖα προσμένουν πότε θὰ φθάσω εἰς τὸ ἔπακρον τῆς περιγραφῆς, διὰ νὰ τρεῖξωσιν εἰς τὰς παρειάς μου. Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ τί ἐπέπρωτο εἰς τὸ πτωχόν μου σαρκίον. Εἰσ- ἔρχομαι μετὰ δειλίας καὶ εὐρίσκομαι ἐν τῷ μέ- σω αἰθούσης, περὶ ἧς ἀμφιβάλλω πρὸς στιγμὴν, ἐὰν εἶνε θέατρον ἢ νοσοκομεῖον. Ἐν τῷ μέσῳ ἀ- ναβρύει πίδαξ, ἐστεμμένος μὲ ἄνθη, τοὺς δὲ τοί- χους περιθεῖε ἐξώστης ξύλινος, ὅπου κοιμῶνται βαθέως ἢ καπνίζουσι νυσταλέοι τούρκοι τινες ἐξ- ηπλωμένοι ἐπὶ στρωμάτων, καὶ τυλιγμένοι ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν μὲ πανία λευκώτατα. Ἐν τῷ δὲ περιφέρῳ κύκλῳ τὸ βλέμμα ἀναζητῶν τὸν λουτράριον, δύο κοντόχονδροι μελαψοὶ ἡμίγυμνοι ὀρθοῦνται ἐνώπιόν μου ὡς δύο φάσματα, καὶ μ' ἐρωτῶσιν ἀμφοτέρω ὁμοῦ διὰ φωνῆς υποκώφου : Χαμάμουν;¹ (λουτρόν;)—Ἐββετ (μάλιστα), ἀ-

1. Σημ. τ. μεταφρ. Ὁ μεταφραστὴς δὲν γνωρίζει τὸν τύπον τῆς τουρκικῆς ταύτης λέξεως, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ,

ποκρίνομαι μὲ λεπτότατόν τι ἔχνος φωνῆς. Μοὶ νεύουσι νὰ τοὺς ἀκολουθήσω, καὶ μὲ ἀναβρύμουλ- κοῦσι διὰ κλιμακιδίου ξυλίνου εἰς δωματίον πλη- ρές ψιθίων καὶ προσκεφαλαίων, ὅπου μὲ δίδουν νὰ καταλάβω ὅτι πρέπει νὰ ἐκδυθῶ. Μοῦ εἰπτουσι περὶ τὴν ὁσφὺν πανίον κυανόλευκον, μοῦ τυλίσ- σουν τὴν κεφαλὴν μὲ τεμάχιόν τι βαμβάκερῳ ὑφάσματος, μοῦ περνοῦν εἰς τοὺς πόδας δύο κρου- πέζας κολοσσιαίας, μὲ λαμβάνουσιν ἐκ τῶν μα- σχαλῶν ὡς τινὰ μεθυμένον, καὶ μὲ φέρουσιν ἢ μᾶλλον μὲ μεταφέρουσιν εἰς ἄλλην αἵθουσαν θερ- μὴν καὶ ἡμισκότεινον, ὅπου μ' ἐξαπλώνουσιν ἐπὶ τάπητος, καὶ στηρίζαντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ὀ- σφύος, ἵστανται οὕτως ἀναμένοντες πότε θὰ μα- λακώσῃ τὸ δέρμα μου. Ὅλαι αὗται αἱ προπα- ρασκευαὶ, αἵτινες ἔχουσι πολὺ τὸ παρεμφερές πρὸς παρασκευὰς βασιανιστηρίους, μοῦ διεγείρουσιν ἐν τῇ ψυχῇ ἀνησυχίαν, ἥτις μεταβάλλεται εἰς αἰ- σθημα ἔτι ὀλιγώτερον ἐντιμον, ὅτε οἱ δύο δεσμο- φύλακες μου μοῦ ψάουσιν τὸ μέτωπον, ἀνταλλάσ- σουσι πρὸς ἀλλήλους βλέμμα σημαίνον :—ἐμπο- ρεῖ νὰ βαστάξῃ—καὶ φαίνονται ὡς νὰ θέλωσι νὰ εἴπωσιν :—εἰς τὸν τροχὸν—λαβόντες με δ' ἐκ τῶν χειρῶν μὲ μεταφέρουσιν εἰς τρίτην αἵθου- σαν. Ἐνταῦθα δ' αἰσθάνομαι τι παραδοξότατον. Νομίζω ὅτι εὐρίσκομαι εἰς ναὸν ὑποβρύχιον. Βλέπω ἀμυδρῶς διὰ μέσου πέπλου λευκοῦ ἀτμῶν ὑψη- λούς μαρμαρίνους τοίχους, κίονας, ἀψίδας, θόλον μὲ θυρίδας, δι' ὧν κατέρχονται ἀκτίνες φωτὸς ἐ- ρυθροῦ, κυανοῦ καὶ πρασίνου, φάσματα λευκὰ, ἐρ- χόμενα καὶ ἀπερχόμενα ἐγγὺς καὶ κατὰ μήκος τῶν τοίχων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης ἀν- θρώπους ἡμιγύμνους κειμένους ἐκτάδην ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὡς πτώματα, ὑπεράνω τῶν ὁποίων ἴσαν- ται ἄλλοι ἄνθρωποι ἡμίγυμνοι, κεκυφότες δὲ πρὸς αὐτοὺς, ὡς ἱατροὶ ἐνεργοῦντες αὐτοψίαν. Ἡ θερ- μοκρασία τῆς αἰθούσης εἶνε τοιαύτη, ὥστε μόλις εἰσῆλθον καὶ αἰσθάνομαι ἑμαυτὸν καθιδρῶν, καὶ μοὶ φαίνεται ὅτι δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ ἐξέλθω πλέον ἐκείθεν ἄλλως, εἰμὴ ὑπὸ τὸ σχῆμα ποταμίσκου, ὅπως ὁ ἐραστής τῆς Ἀρεθούσης. Οἱ δύο μελαψοὶ μεταφέρουσι τὸ σῶμά μου εἰς τὸ μέσον τῆς αἰ- θούσης, καὶ τὸ διευθετοῦσιν ἐπάνω εἰδους τινός ἀνατομικῆς τραπέζης, ἥτις εἶνε μεγάλη πλάξ ἐκ μαρμάρου λευκοῦ, ἀνυψωμένη ὀλίγον ἐκ τοῦ ἐ- δάφους, οὗ κάτωθεν καίουσιν αἱ θερμάστραι. Ἡ πλάξ καίει, καὶ ἐγὼ τὰ χάνω καίόμενος· ἀλλ' εἶμαι πλέον ὅπου εἶμαι ἐπὶ τῆς πλακῆς, καὶ φω- νάζω μόνον. Οἱ δύο μελαψοὶ ἀρχίζουν τότε τὰς ζωτομίας τῶν (vivesezione), ὑποτονορρίζοντες ἑσμά τι πένθιμον. Μοῦ τσιμποῦν τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, μοῦ πιέζουν τοὺς μύωνας, μὲ κάμνουν νὰ τρίβουν αἱ κλειδώσεις μου, μὲ τρίβουν, μὲ θλίβουν, μὲ συνθλίβουν· μὲ στρέφουν τὰ πίστομα, καὶ ἐξ-

ὅπως ἐπαρξεν ἐνιαχοῦ. Ἐν γένει δὲ δὲν ἀναλαμβάνει καμ- μίαν εὐθύνην διὰ τὰς τοιαύτας καὶ οἰκισθῆναι ἄλλας ἐλ- λείψεις τοῦ συγγραφέως· μικρὰς, ἄλλως καὶ ἀσημάντους.

αναρχίζουσιν· με ἀναστρέφουσιν ὑπτιον, καὶ πάλιν με ἀναστρέφουσιν· με ἐκτείνουσιν, με συστέλλουσιν ὡς πλαγγόνα ἐκ ζύμης, εἰς τὴν ὁποίαν θέλουν νὰ δώσουν σχῆμά τι, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ ἔχουν κατὰ νοῦν, ἀλλ' ὑπερ μὴ κατορθώνοντες λυσσῶσιν ἐξ ὀργῆς. Ἀκολουθῶς λαμβάνουσι μικράν τινα ἀναψυχὴν καὶ μετ' ὀλίγον νέα τσιμπήματα καὶ ὀλίψεις καὶ συνθλάσεις τοιαῦται, ὥστε ἤρχισα νὰ φοβῶμαι, ὅτι ἡ τελευταία μου ὥρα ἐφθασε. Τέλος, ὅτε πλέον τὸ σῶμά μου ὅλον ἀναβλύει ὕδωρ ὡς σπόγγος ἐκπιεζόμενος, ὅτε τὸ αἷμά μου διαφαιίνεται ὑπὸ τὴν ἐπιδερμίδα, ὅτε πλέον εἶδαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐπέστησαν, ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε πλέον δυνατόν νὰ προχωρήσῃ, σύρουν τὸ λείψανόν μου ἐκ τῆς βασιανιστηρίου ἐκείνης κλίνης καὶ τὸ μεταφέρουσιν εἰς γωνίαν τινά, ἐνώπιον μικρᾶς κόγχης, ἐξ ἧς προέχουσι δύο χαλκοὶ κρουνοί, προχέοντες ὁ μὲν θερμὸν ὁ δὲ ψυχρὸν ὕδωρ ἐντὸς μαρμαρίνου πυέλου. Ἀλλ' οἱμοὶ! Ἐδῶ ἀρχίζει ἄλλο μαρτύριον. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὰ πρᾶγματα λαμβάνουσι κάποιαν πορείαν, ὅπου, χωρὶς ἀστεϊσμούς, ἐγὼ σκέπτομαι ἐάν δὲν πρέπει νὰ ἀστράψω μίαν τοῦ ἐνδὸς ἀπ' ἐδῶ καὶ μίαν τοῦ ἄλλου ἀπ' ἐκεῖ, καὶ νὰ τὸ στρήψω ἔξω, ὅπως εὐρίσκομαι. Ὁ εἰς τῶν δύο βασιανιστῶν μου φορεῖ χειρόκτιον ἐκ δέρματος καμήλου, καὶ ἀρχίζει νὰ μοῦ τρίβῃ τὴν ῥάχιν, τὸ στήθος, τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας μεθ' ὅσης χάριτος θὰ ἐξύστριξέ τις ἵππον, καὶ τὸ ξύστρισμα τοῦτο παρατείνεται ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας. Ἀφ' οὗ ἐτελείωσε τὸ ξύστρισμα, μοῦ ῥίπτουν ἐπάνω χεῖμαρρον ὕδατος χλιαροῦ, καὶ λαμβάνουσιν ἀναψυχὴν. Λαμβάνω δὲ καὶ ἐγὼ ἀναψυχὴν, δοξάζων τὸν Θεὸν ὅτι ἐτελείωσεν ἡ ἱστορία. Ἀλλ' ἡ ἱστορία δὲν ἐτελείωσεν! Ὁ Θηριώδης μελαψὸς ἐκβάλλει τὸ χειρόκτιόν του, καὶ ἐξαναρχίζει με γυμνὴν τὴν χεῖρα. Ἐγὼ τότε ἀδημονῶ καὶ χαλεπαίνων σφόδρα, τοῦ κάμνω νόημα νὰ παύσῃ· ἀλλ' ἐκεῖνος δεικνύων μοι τὴν χεῖρα, μοὶ ἀποδεικνύει, πρὸς μέγαν μου θαυμασμόν, ὅτι πρέπει νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀκόμη τὸ τρίψιμον. Ἐτελείωσε τὸ τρίψιμον, καὶ πάλιν ἄλλο περίχυμα ὕδατος, καὶ ἀκολουθῶς ἄλλα πάλιν πρᾶγματα. Λαμβάνουν καὶ οἱ δύο ἀπομάκτρان ἐκ στυππείου διάβροχον ἀπὸ σάπωνα κρητικόν, καὶ με σαπωνίζουσιν ἀπὸ κορυφῆς μέχρις ὀνύχων. Ἀφ' οὗ ἐτελείωσε τὸ σαπωνίσμα, μοῦ ῥίπτουν ἐπάνω ἓνα κατακλυσμὸν ὕδατος ἀρωματικοῦ, καὶ ἐξαναρχίζουν τὴν διὰ τοῦ στυππείου ἀπόσμηξιν. Ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν τὸ στυππεῖον, χάρις τῷ Θεῷ, εἶνε στεγνόν, καὶ ὁ σκοπὸς τῶν εἶνε νὰ με σπογγίσουν. Με ἀπεσπόγγισαν, μοῦ φασικίωνουν ἔπειτα τὴν κεφαλὴν, μοῦ περνοῦν εἰς τοὺς πόδας τὰς κρουπέζας, με τυλίσσουν ἐντὸς σινδόνης, καὶ με ὀδηγοῦσιν ὀπίσω εἰς τὴν δευτέραν αἴθουσαν, μετὰ μικρὰν δ' ἐκεῖ διανάπαυσιν, μ' ἐπαναφέρουσιν εἰς τὴν πρώτην αἴθουσαν. Ἐδῶ εὐρίσκω στρωμνὴν χλιαράν, ἐφ' ἧς ἐξαπλώνομαι μαλακώτατα, καὶ οἱ δύο δὴ-

μοὶ μου μοῦ δίδουν τὰ τελευταῖα τσιμπήματα, διὰ νὰ ἐξομαλύνωσι καθ' ὅλα τὰ μέλη τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Μετὰ ταῦτα μοῦ βάλλουν ἐν προσκέφαλον κεντημένον ὑποκάτω τῆς κεφαλῆς, ἐν σκέπασμα λευκὸν ἐπάνω μου, μίαν καπνοσύριγγα εἰς τὸ στόμα, μίαν λεμονάδαν εἰς τὸ πλάγι, καὶ με ἀφίνουν ἐκεῖ δροσερόν, κοῦφον, εὐώδη, με τὴν διάνοιαν γαληνιαίαν καὶ τὴν καρδίαν πλήρη εὐαρεσκείας, καὶ ἀπολαύοντα τὸ αἶσθημα τῆς ζωῆς τόσον ἄγνόν, τόσον νεανικόν, ὥστε μοὶ φαίνεται, ὅτι ἐγεννήθην τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐκ τοῦ ἀφροῦ τῆς θαλάσσης, ὡς ἡ Ἀφροδίτη, καὶ ὅτι ἀκούω ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς μου τὰ λεπτὰ πτερυγίσματα τῶν Ἑρωτιδῶν.

Μετὰ τοιαύτην εὐάρεστον κατάστασιν θέλοντες νὰ ἐπανιδώμεν τὸν οὐρανόν, τὸ καλῖτερον ἀπὸ ὅλα εἶνε ν' ἀναρρήχθωμεν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ λιθίνου ἐκείνου Τιτᾶνος, ὅστις καλεῖται πύργος τοῦ Σερασκιέρ καπουσοῦ ἢ τοῦ Σερασκεράτου. Πιστεύω, ὅτι ὁ Σατανᾶς, ἐάν ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τινὰ καὶ πάλιν με τὴν προσφορὰν τῆς βασιλείας τοῦ κόσμου, θὰ ἦτο βέβαιος περὶ τῆς ἐπιτυχίας του, ἐάν μετέφερε τὸ ὕμᾶ του ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν ἐκείνην. Ὁ πύργος οὗτος, κτισθεὶς ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαχμουδ τοῦ Β', ἵσταται ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου λόφου τῆς Σταμπούλ, ἐν μέσῳ τοῦ εὐρυτάτου προαυλίου τοῦ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργείου, καὶ ὁ μέρους οἱ τοῦρκοι καλοῦσιν ὁμφαλὸν τῆς πόλεως. Ἐκτίσθη δὲ κατὰ μέγα μέρος ἐκ λευκοῦ μαρμαροῦ τῆς Προποντίδος εἰς σχῆμα πολυγώνου κανονικοῦ δεκαῆς πλευρῶν, καὶ ἀνορθοῦται εἰς τὰ ὕψη τολμηρὸς καὶ ῥαδινὸς ὡς κίων, ὑπερέχων ἱκανῶς τοὺς ἐγγὺς αὐτοῦ γιγαντιαίους μιναρῆδες τοῦ τζαμίου τοῦ Σουλεϊμάν. Ἀναβαίνει δ' εἰς αὐτὸν διὰ κλίμακος ἐλικοειδοῦς, φωτιζομένης δι' ὀλίγων θυρίδων τετραγώνων, δι' ὧν διορθᾶται, κατὰ τὴν ἀνάβασιν, ἄλλοτε ὁ Γαλατᾶς, ἄλλοτε ἡ Σταμπούλ, καὶ ἄλλοτε τὰ προάστεια τοῦ Κεραιτίου κόλπου· πρὶν δὲ φθάσῃς ἀκόμη εἰς τὸ μέσον τοῦ πύργου, ῥίπτεις ἔξω τὸ βλέμμα, καὶ νομίζεις, ὅτι εὐρίσκεσαι εἰς τὰ σύννεφα. Ἐνίοτε ἀναβαίνων αἰσθάνεσαι ἐλαφρόν τινα κρότον ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς σου, καὶ ἐν τῷ ἅμα σχεδὸν φάσμα τι φαίνεται καὶ χάνεται, καὶ νομίζεις ὅτι εἶνε πρᾶγμα τι, ὅπερ κατακρημνίζεται μάλλον παρὰ καταβαίνει· εἶνε εἰς τῶν φυλάκων, οἵτινες νυχθημερόν ἵστανται ἄγρυπνοι εἰς τὴν σκοπιὰν τῆς κορυφῆς τοῦ πύργου, ὅστις πιθανῶς εἶδεν εἰς ἀπώτατόν τι σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος ἐλάχιστόν τι νεφύδιον καπνοῦ ὑπόπτου, καὶ τρέχει νὰ εἰδοποιήσῃ τὸ Σερασκεράτον. Ἡ κλίμαξ ἔχει διακοσίας περίπου βαθμίδας, καὶ ἄγει εἰς εἰδός τι ἐξώστου περιφεροῦς, ἐστεγασμένου ἄνωθεν καὶ ὑλοφράκτου κύκλοθεν, ὅπου γυρίζει ἀδικλείπτως φύλαξ τις, ὅστις καὶ προσφέρει καφὲν εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους τὸν πύργον. Ὁ-

ταν κατὰ πρῶτον εἰσέλθῃ τις εἰς τὸ διαφανὲς τοῦτο καρχήσιον, ὅπερ φαίνεται ὡς μετέωρον ὅλως ἱστάμενον μετὰ οὐρανοῦ καὶ γῆς, στραφῇ δὲ πῆριξ καὶ ἀποβλέψῃ ἔξω εἰς τὸ ἄπειρον κυανοῦν κενόν, καὶ ἀκούσῃ τὸ σύριγμα τοῦ ἀνέμου, τὰς ὕλους νὰ κροτοῦν, καὶ τὸ κάτωθεν τοῦ κύτους νὰ τρίβῃ, ἱλιγγιᾶ σχεδὸν καὶ σκέπτεται νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ πανοράματος. Ἀλλ' ὅταν ἴδῃ πάλιν τὸ κλιμακίδιον τὸ ἐπεστηριγμένον ἐπὶ τῆς θυρίδος τῆς στέγης, τὸ θάρρος ἐπανέρχεται, ἀναβαίνει με παλλομένην καρδίαν, καὶ ἐκβάλλει κραυγὴν θαυμασμοῦ. Ὁλη ἡ Κωνσταντινούπολις εἶνε ἐκεῖ, καὶ με μίαν περιστροφὴν τῶν ὀφθαλμῶν περιέλαβέ τις τὰ πάντα. Ὅλοι οἱ λόφοι καὶ ὅλα αἱ κοιλάδες τῆς Σταμπούλ, ἀπὸ τοῦ Ἑπταπυργίου μέχρι τοῦ νεκροταφείου τοῦ Ἐγιοῦπ, ὅλος ὁ Γαλατᾶς καὶ ὅλον τὸ Σταυροδρόμιον, φαίνονται ἐκείθεν ὡς νὰ εἶνε ὑποκάτω τοῦ πύργου, καὶ τὸ βλέμμα πίπτει καθέτως ἐπ' αὐτά· ὅλον τὸ Σκούταρι εὐρίσκεται ὑποκάτω· τρεῖς σειραὶ πόλεων, ἀσπὼν καὶ στόλων, αἵτινες ἐκτείνονται ἐπ' ἀθέατον παρὰ τρεῖς μαγικὰς παραλίας, καὶ ἄλλαι ταινίαι ἀτελεύτητοι χωρίων καὶ κήπων, αἵτινες ἀφανίζονται διέρπουσαι πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς γῆς· ὅλος ὁ Κεραιτίος κόλπος, ἀκίνητος, κρυστάλλινος, καὶ κατὰστικτός ἀπὸ ἀναρίθμητα καίκια, ἅτινα φαίνονται ὡς μυῖαρια πλέοντα· ὅλος ὁ Βόσπορος, ὅστις φαίνεται ἀποκεκλισμένος ὑπὸ τῶν τῆδε κακείσε μάλλον προσχόντων εἰς τὴν θάλασσαν λόφων, καὶ παριστᾷ τὴν εἰκόνα λιμνῶν ἀλληλοδιαδόχων, ὧν ἐκάστη περικυκλοῦται ἀπὸ μίαν πόλιν, καὶ ἐκάστη πόλις περιστέφεται ἀπὸ κήπου· πέραν τοῦ Βοσπόρου ὁ Εὐξείνιος κυανόχρους καὶ συγχρόμενος πρὸς τὸν οὐρανόν· ἐτέρωθεν ἡ Προποντίς, ὁ κόλπος τῆς Νικομηδείας, αἱ νῆσοι τῶν Πριγκίπων, τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης καὶ τὰ παράλια τῆς Ἀσίας κατὰλευκα ἐκ τῶν κομποπόλεων· ἐπέκεινα δὲ τῆς Προποντίδος ὁ Ἑλλησπόντος λάμπων ὡς λεπτὸν ἔλασμα ἀργύρου· ἐκτὸς τοῦ Ἑλλησπόντου ἀμυδρά τις καὶ διαλείπουσα μαρμαρυγὴ, ἥτις εἶνε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καὶ σκοτεινὴ τις καμπύλη γραμμὴ, τὰ παράλια τῆς Τρωάδος· ἐκείθεν τὸ Σκούταρι, ἡ Βιθυνία καὶ ὁ Ὀλυμπος· πέραν τῆς Σταμπούλ αἱ κυμαίνουσαι καὶ κιτρινωπαὶ ἐρημίαι τῆς Θράκης· δύο κόλποι, δύο πορθμοὶ, δύο ἡπειροὶ, τρεῖς θάλασσαι, ἑκατὸν πόλεις, μυριάς θόλων ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν ὀβελίσκων, δόξα χρωμάτων καὶ φωτὸς, ἱκανὴ νὰ σ' ἐμβάλῃ εἰς ἀμφοβίαν, ἂν ταῦτα πάντα ὅσα βλέπεις ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἡμέτερον πλανήτην, ἢ εἰς ἄλλο τι ἄστρον μάλλον εὐνοούμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἐπὶ τοῦ πύργου τοῦ Σερασκεράτου, ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ πύργου τοῦ Γαλατᾶ, ὅπως ἐπὶ τῆς ἀρχαίας γεφύρας, ὅπως εἰς τὸ Σκούταρι, ἡρώτητα εἰατονητάκις ἐμαυτόν:—Ἀλλὰ πῶς ποτε ἡδυνή-

θης νὰ ἐρωτευθῇς τὴν Ὀλλάνδαν;—Καὶ ὅχι μόνον ἡ Ὀλλάνδα, ἀλλὰ καὶ οἱ Παρίσιοι, καὶ ἡ Μαδρίτη, καὶ ἡ Σιβιλία μοὶ ἐφαινοντο πόλεις σκοτειναὶ καὶ μελαγχολικαί, εἰς τὰς ὁποίας θὰ μοὶ ἦτο ἀδύνατον τοῦ λοιποῦ νὰ ζήσω καὶ ἓνα μῆνα μόνον. Ἐσυλλογιζόμενη ἔπειτα τὰς ἀτυχεῖς μου περιγραφάς, καὶ ἔλεγα πρὸς ἐμαυτὸν μετὰ θλίψεως:—Ἀχ, δυστυχὴ! ποσάκις κατεσπατάλησες τὰς λέξεις: ὠραῖος, ἐκλαμπρός, ἄπειρος! Καὶ τώρα τί μοι μένει νὰ εἶπω περὶ τοῦ θεάματος τοῦτου;—Μοὶ ἐφαινετο δὲ ὅτι περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν θὰ κατάρθωνα νὰ γράψω μηδὲ μίαν κἄν σελίδα.—Ἀλλὰ διατί δὲν δοκιμάζεις; μοὶ ἔλεγεν ὁ φίλος μου Ροσσάσκος, ἀφ' οὗ δὲν ἀπεκρινόμην:—Πῶς νὰ δοκιμάσω, ἀφ' οὗ δὲν ἔχω τί νὰ εἶπω!—Ἀλλοτε πάλιν, τίς θὰ τὸ πιστεύσῃ; τὸ θέαμα τοῦτο, διὰ μερικὰ δευτερόλεπτα, κατὰ τινὰς ὥρας, καὶ κατὰ τινὰς τοῦ φωτὸς περιστάσεις, μοὶ ἐφαινετο οὐδαμινόν, καὶ τότε ἀνέκραζον ἐντρομος:—ὦ, ποῦ εἶνε ἡ Κωνσταντινούπολις μου;—Ἀλλοτε πάλιν με κατελάμβανε θλίψις ἄφατος, ἀναλογιζόμενον, ὅτι, ἐν ᾧ ἐγὼ παριστάμην εἰς τὸ θέαμα τῆς ἀπείρου ἐκείνης ἐκτάσεως καὶ τοῦ κάλλους ἐκείνου, ἡ μήτηρ μου εὐρίσκετο ἐντὸς μικροῦ δωματίου, ὁπόθεν δὲν φαίνεται ἄλλο τι παρὰ μία αὐλὴ κατὰσκιος καὶ λεπτή τις ταινία οὐρανοῦ· τοῦτο δὲ μοὶ ἐφαινετο ὅτι ἦτο παῖσμά μου, καὶ θὰ ἐδίδα ἓνα ὀφθαλμὸν διὰ νὰ ἔχω εἰς τὸ πλευρόν μου τὴν καλὴν μου πρεσβῦτιν, καὶ νὰ τὴν συνοδεύω εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Ἡ ἡμέρα ἐν τούτοις διήρχετο σχεδὸν πάντοτε φαιδρὰ καὶ ἐλαφρὰ ὡς ὥρα μέσης, δσάκις δ' ὑπερίσχυεν ἡ μελαγχολία, ὁ φίλος μου καὶ ἐγὼ εἴχομεν μέσον ἀσφαλέστατον πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπ' αὐτῆς. Κατεβαίναμεν εἰς τὸν Γαλατᾶν, ἐμβαίναμεν εἰς δύο καίκια δίωπα, τὰ πλέον ποικιλόγλυπτα καὶ τὰ πλέον κατὰχρυσά τοῦ ὅρου μου, ἐλέγομεν μεγαλοφώνως:—Ἐγιοῦπ!—καὶ ἤδη ἦμεθα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Κεραιτίου κόλπου. Οἱ κωπηλάται μας ὠνομάζοντο Μαχμουδ, Βαγιαζήτ, Ἰβραήμ, Μουράτ, εἶχον ἕκαστος εἰκοσιν ἔτη ἡλικίας καὶ δύο χεῖρας σιδηρᾶς, καὶ ἔτρεχον ἐξ ἀμίλλης παροτρύνοντες ἀλλήλους μεγαλοφώνως καὶ γελῶντες ὡς παῖδ'· ὁ οὐρανὸς ἦτο γαλήνιος, καὶ ἡ θάλασσα διαφανής· ἀνετίναμεν πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ εἰσπνέωμεν κατὰ μεζίζονας καὶ μακροτέρως δόσεις τὸν μοσχοβολοῦντα ἀέρα, καὶ ἀφίναμεν τὴν χεῖρα κρεμαμένην ἐκτὸς τοῦ καϊκίου εἰς τὸ νερόν. Τὰ δύο καίκια ἐπέτων, ἐκατέρωθεν δ' ἀπεμακρύνοντο φεύγοντα ἀπὸ τοῦ βλέμματός ημῶν τὰ κιόσκια, τὰ παλάτια, οἱ κήποι, τὰ τζαμιά· ἐνομιζόμενοι ὅτι ἐφερόμεθα ἐπὶ πτερυγίων ἀνέμων, καὶ διηρχόμεθα κόσμον μαγικόν, ἄφατος δ' ἦτο ἡ χαρὰ, ἣν τότε συνησθάνομεθα, ὅτι εἴμεθα νέοι καὶ εὐρισκόμεθα εἰς Σταμπούλ, ὁ ὧν ἐψάλλεν, ἐγὼ δὲ ἀπήγγελλον τὰ Ἀνατολικά τοῦ Βικτωρος Οὐγκώ, καὶ ἐβόλεπα δι-

αυγάζουσιν πότε δεξιά και πότε αριστερά, πότε πλησίον και πότε μακρὰν ἡμῶν ὥσιν φιλόστοργον, ἐστειμένην με λευκὰς τρίχας, ἐφ' ἧς ἔλαμπε μειδίαμα γλυκύτατον, και ἦτις ἔλεγεν: — "Εσο εὐτυχής, υἱέ μου! Σὲ εὐλογῶ, και σὲ ἀκολουθῶ.

ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Και νῦν, ἐὰν δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ Μοῦσαν και πτωχὸς συγγραφεὺς ὁδοιπορικῶν, τὴν ἐπικαλοῦμαι συνάπτων τὰς χεῖρας, διότι ὁ νοῦς μου χάνεται «ἐνώπιον τοῦ εὐγενοῦς θεματοῦ», και αἱ μεγάλαί γραμμαὶ τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τρέμουν ἐνώπιόν μου, ὡς εἰκὼν ἀντανakλωμένη ἐπὶ ὕδατος τεταραγμένου. Ἡ Μοῦσα ἂς μ' ἐμπνεύσῃ, ἡ Ἀγία Σοφία ἂς μὲ φωτίσῃ, και ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἂς μὲ συγχωρήσῃ.

Ὡραίαν τινὰ πρωΐαν τοῦ Ὀκτωβρίου συνοδευόμενοι ὑπὸ ἐνὸς τῶν τούρκων καθάσιδων τοῦ ἱταλικοῦ προξενείου, και ἐνὸς διερμηνέως ἑλλήνος, ὑπήγαμεν τέλος πάντων νὰ ἐπισκεφθῶμεν «τὸν ἐπίγειον παράδεισον, τὸ δεύτερον στερέωμα, τὸ ἄρμα τῶν Χερουβείμ, τὸν θρόνον τῆς θείας Δόξης, τὸ θαῦμα τῆς γῆς, τὸν μεγαλύτερον ναὸν τοῦ κόσμου, μετὰ τὸν τοῦ Ἀγίου Πέτρου». Ἡ τελευταία αὕτη γνώμη—ὅπως γνωρίζουσιν οἱ ἐν Βύργοις, Κολωνίᾳ, Μεδιολάνοις και Φλωρεντίᾳ φίλοι μου—δὲν εἶνε ἰδική μου, και δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ τὴν παραδεχθῶ. τὴν ἀνέφερα δὲ ὁμοῦ με τὰς ἄλλας, διότι εἶνε μία ἐκ τῶν πολλῶν φράσεων, ὅσας καθιέρωσαν ὁ ἐθνουσιασμοὺς τῶν ἐλλήνων, και τὰς ὁποίας ὁ ἡμέτερος διερμηνεὺς ἐπανελάμβανε καθ' ὁδόν. Καὶ ἐπίτηδες ἐξελέξαμεν ὁμοῦ με τὸν γέροντα τοῦρκον καθάσιν και ἓνα γέροντα ἑλληνα διερμηνέα, με τὴν ἐλπίδα, ἧς δὲν ἐψεύσθημεν, νὰ ἴδωμεν εἰς τὰς ἐξηγήσεις και τὰς μυθολογίας, ὅσας ἐμελλον νὰ μᾶς εἰπωσι, συγκρουόμενας τὰς δύο ἰστορίας, τὰς δύο ἱστορίας, τοὺς δύο λαοὺς, και ἐξ ὧν ἐμελλον νὰ εἰπωσιν ὁ μὲν ὑπερυψῶν τὴν ἐκκλησίαν, ὁ δὲ ἐκθειάζων τὸ τζαμίον, νὰ ἴδωμεν τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ὅπως πρέπει νὰ τὴν ἴδῃ τις με ἓνα ὀφθαλμὸν χριστιανοῦ και με ἓνα ὀφθαλμὸν τούρκου.

Ἡ προσδοκία μου ἦτο μεγάλη, και ἡ περιέργεια ζῶηροτάτη και ὅμως καθ' ὁδὸν ἐσυλλογίζομην, ὅπως συλλογίζομαι ἀκόμη και τώρα, ὅτι δὲν ὑπάρχει μνημεῖον περίφημον, ἔστω και ἄξιον τῆς φήμης του, ἐξ οὗ νὰ ἀπολαμβάνῃ ἡ ψυχὴ τοῦ θεατοῦ συγκινήσεις τόσον ζῶηρως και τόσον καθαρῶς εὐαρέστους, ὅσον ἡ συγκίνησις ἡ ἐκ τῆς προσδοκίας τοῦ θεάματος. Ἐὰν ἐπρόκειτο ν' ἀναβιώσω, και ἀναβίων νὰ διέλθω μίαν ὥραν ἐξ ἐκάστης ἡμέρας, καθ' ἣν ἐπὶ ζωῆς μου εἶδα μέγα τι πρᾶγμα, θὰ ἐξέλεγα τὴν ὥραν, ἣν διήγαγον ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν εἶπα: — "Αἰώμεν—, μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἤκουσα τὴν λέξιν: — "Εφθάσαμεν. Ὄταν ὑπάγῃς πρὸς τὴν θέαν, ἡ ψυχὴ σου νομίζει ὅτι μεγαλύνει, ὡς διὰ νὰ χωρῇ

τὸ αἶσθημα τοῦ θαυμασμοῦ, ὅπερ ἐντὸς ὀλίγου θὰ διεγερθῇ ἐν αὐτῇ· σοὺ ἐπανερχονται εἰς τὴν μνήμην οἱ πόθοι τῆς πρώτης σου νεότητος, οἵτινες ἐφαίνοντο ὄνειρα· ἐπαναβλέπεις τὸν γέροντα καθηγητὴν τῆς γεωγραφίας, ὅστις, ἀφ' οὗ ἐσημείωσεν ἐπὶ τοῦ Χάρτου τῆς Εὐρώπης τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐχάραττεν ἔπειτα εἰς τὸν ἄερα, με μίαν λαβὴν ταμβάκου μεταξὺ τῶν δακτύλων, τὰ διαγράμματα τοῦ μεγάλου ναοῦ· βλέπεις τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο, και τὴν μικρὰν ἐκεῖνην ἐστίαν, πρὸ τῆς ὁποίας τὸν προσερχῇ χειμῶνα θὰ περιγραφῇ τὸ μνημεῖον ἐν τῷ μέσῳ κύκλῳ προσώπων ἐκστατικῶν ὑπὸ θαυμασμοῦ και ἐνέων· ἀκούεις ν' ἀντηχῇ τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰς τὴν κεφαλὴν, εἰς τὴν καρδίαν, εἰς τὰ ὦτά σου, ὡς τὸ ὄνομα ζωντὸς τινος πρᾶγματος, ὅπερ μᾶς προσμένει και μᾶς προσκαλεῖ διὰ νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ μέγα τι μυστικόν· ἀναφαίνονται ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς σου ἀψίδες και παραστάδες θαυμασταὶ οἰκοδομημάτων οὐρανομήκων· και ὅταν δὲν ἀπέχῃς πλέον παρὰ ὀλίγα βήματα ἀπὸ τοῦ τέματος τῆς πορείας σου, αἰσθάνεσαι ἀκόμη ἀνεκφραστόν τινα εὐχαρίστησιν νὰ σταματήσῃς διὰ νὰ παρατηρήσῃς ἐν χαλίκιον, διὰ νὰ ἴδῃς φεύγουσαν μίαν κολοσαύραν, διὰ νὰ διηγηθῇς μίαν ἀστείότητα, διὰ νὰ χάσῃς ὀλίγον καιρὸν, διὰ νὰ ἀναβάλῃς ἐπὶ τινα λεπτὰ ἀκόμη τὴν στιγμὴν, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμησες εἰκοσιν ἔτη, και τὴν ὁποίαν θὰ ἐνθυμῇσαι καθ' ὅλην σου τὴν ζωὴν. Ὁθεν και ἐκ τῶν φημιζόμενων τούτων ἀπολαύσεων τῶν ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ πολλὰ ὀλίγα πρᾶγματα ἀπομένουν, ὅταν ἀφαιρέσῃς ἀπὸ αὐτὰς τὸ αἶσθημα, ὅπερ προηγείται αὐτῶν, και τὸ αἶσθημα—ὅπερ ἐπακολουθεῖ. Σχεδὸν δὲ πάντοτε ὑπάρχει, μία ἀπάτη τῆς φαντασίας, εἰς ἣν ἐπακολουθεῖ ἐλαφρά τις ἀπαλλαγὴ ἐκ τῆς ἀπάτης, ἐξ ἧς ὅμως ἡμεῖς, ἐπιμένοντες, ἀναγεννώμεν νέων ἄλλων ἀπατῶν σμῆνος.

Τὸ τζαμίον τῆς Ἀγίας Σοφίας κεῖται καταντικρὺ τῆς κυρίας εισόδου τοῦ παλαιοῦ Σεραγίου.

Ἐν τούτοις, ὅταν φθάσῃ τις εἰς τὴν πλατεῖαν, ἧτις ἐκτείνεται ἐνώπιον τοῦ Σεραγίου, τὸ πρῶτον πρᾶγμα, ὅπερ ἐλκύει τὸ βλέμμα, δὲν εἶνε τὸ τζαμίον, ἀλλ' ἡ περίφημος κρήνη τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέδ τοῦ Γ'.

Ἡ κρήνη αὕτη εἶνε ἐν τῶν πρωτοτυποτέρων και πλουσιωτέρων μνημείων τῆς τουρκικῆς τέχνης· ἀλλ' ἔτι μᾶλλον τούτου εἶνε παίγνιον μαρμαρίνου, ὅπερ φιλάρεσκος σουλτάνος ἔστησε κατὰ μέτωπον τῆς Σταμπούλ του εἰς μίαν στιγμὴν ἔρωτος. Νομίζω ὅτι μόνον γυνὴ δύναται νὰ περιγράψῃ καλῶς αὐτὸ, ὁ δ' ἐμὸς κάλαμος δὲν εἶνε ἀρκούντως λεπτὸς, ὅπως παραστήσῃ τὴν εἰκόνα του Ἐκ πρώτης ὥσεως νομίζει τις, ὅτι δὲν εἶνε κρήνη. Ἐχει τὸ σχῆμα μικροῦ τετραγώνου ναοῦ και στέκεται ὑπὸ στέγης Σινικῆς, ἧς αἱ κυματοεῖς δεῖς ἄκραι προσκτείνονται πολὺ ἀπὸ τῶν τειχῶν,

δπόθεν και τὸ ὅλον φαίνεται ὡς μικρά τις παρθένος. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας εἶνε τέσσαρες πυργίσκοι στρογγύλοι, ἔχοντες παραθύρια κιγκλιδωτά, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν τέσσαρα μικρὰ κιόσκια καλλιμορφά, πρὸς ἃ ἀντιστοιχοῦσιν ὑπεράνω τῆς στέγης ἄλλοι τόσοι θολίσκοι κομποῖ, φέροντες ἕκαστος ὀβελίσκον πλήρη χάριτος, οἱ δὲ θολίσκοι οὗτοι περιστρέφουσιν ἄλλον ὅλον μεγαλύτερον ἐν τῷ μέσῳ. Εἰς ἕκαστον τῶν τεσσάρων τοίχων εἶνε δύο κογχίσκαι κομποῖ, μεταξὺ δὲ τῶν κογχισκῶν ἀψὶς με ὀξείαν τὴν καμάραν, και ὑπὸ τὴν ἀψίδα κρουνοὺς προχέων τὸ ὕδωρ ἐντὸς μικρᾶς δεξαμενῆς. Τὸ ὅλον δὲ οἰκοδόμημα περιθεῖται ἐπιγραφῇ λέγουσα τάδε: — Ἡ κρήνη αὕτη λέγει τὴν ἡλικίαν τῆς ἐν τοῖς ἀκολούθοις στίχοις τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέδ: Στρέφον τὸν κρουνοὺς τῆς καθαρᾶς και ἡσύχου ταύτης κρήνης, και ἐπικαλέσθητι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Πῆς ἐκ τοῦ ἀεναίου και διαυγοῦς τούτου ὕδατος, και δεθήνητι ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου. — Τὸ οἰκοδομηματικὸν εἶνε ὅλον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὅπερ μόλις φαίνεται ὑπὸ τὰ ἀπειράριθμα κοσμήματα, ὅσα κατακαλύπτουσι τοὺς τοίχους του· εἶνε δὲ ταῦτα ἀψίδες, κογχάρια, κιονίδες, ῥόδα, πολύγωνα, ταινίαι, κεντήματα μαρμαρίνου, χρυσώματα ἐπὶ δαπέδου κυανοῦ, παρυφαί περίξ τῶν θολίσκων, ποικιλότεκτα συναρμολογήματα ὑπὸ τὴν στέγην, ψηφοστήματα ἐκατοντάχρωμα, ἀραβουργῇ μυριόσχημα, ἅτινα φαίνονται ὡς ῥαδιοῦργοντα πῶς νὰ ἐλκύσωσι τὴν προσοχὴν σου, και παροξύνουσι σχεδὸν τὸ αἶσθημα τοῦ θαυμασμοῦ. Δὲν εὐρίσκεις μίαν παλάμην μαρμάρου, ἧτις νὰ μὴ εἶνε γλυμμένη, μικρογραφημένη, βασιμισμένη. Εἶνε θαῦμα χάριτος, πλούτου και ὑπομονῆς, ἄξιον νὰ τὸ ἔχῃ τις κάτωθεν κώδωνος κρυσταλλίνου· πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον νομίζεις ὅτι δὲν ἔγινε μόνον διὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔχῃ και γεῦσιν, και θὰ ἤθελες νὰ ἐκμυζήσῃς ἐν τεμαχίῳ του· κειμηλιοδόχῃ, τὴν ὁποίαν θὰ ἤθελες νὰ ἀνοίξῃς, διὰ νὰ ἴδῃς τί εἶνε μέσα, θεὰ τις νηπίᾳ, ἡ ἀδάμας τις ὑπερμεγέθης, ἡ δακτύλιός τις μαγικός. Ὁ χρόνος ἡμαῦρσε τὰ χρυσώματα, συνέχευε τὰ χρώματα, και ἐμαύρισε τὰ μάρμαρα. Ποῖόν τι ἄρα γε ὅμως θὰ ἦτο τὸ κολοσιαιὸν τοῦτο κειμήλιον, ὅτε κατὰ πρῶτον ἀπεκαλύφθη, ὅλον νέον και φεγγόβολον, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Σολομώντος τοῦ Βοσπόρου πρὸ ἐκατὸν ἐξήκοντα ἐτῶν; Ἀλλὰ και οὕτως ἀπρηχαιωμένον και ἡμαυρωμένον, ὅπως ἐπανερίσκειται σήμερον, ἔχει τὰ πρωτεῖα ὅλων τῶν μικρῶν θαυμασίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἶνε μνημεῖον οὕτω καθαρῶς τουρκικόν, ὥστε ἀφ' οὗ ἀπαξ τὸ ἴδῃς, ἐγγράττεται διὰ παντὸς εἰς τὴν μνήμην σου ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν εἰκόνων, ὅσαι ταλαντεύονται κατόπιν ἐν τῇ διαίᾳ σου ὅλαι ὁμοῦ, ὁσάκις ἡγήσῃ πρὸς τὰ ὦτά του τὸ ὄνομα τῆς Σταμπούλ, και συναποτελοῦν οὕτως εἰπεῖν τὸ δάπεδον τῆς ἀνατολικῆς εἰ-

κόνας, ἐφ' οὗ θὰ περιστρέφεται ἀδιαλείπτως ἡ διάνοιά μας.

Ἐκ τῆς κρήνης ταύτης φαίνεται τὸ τζαμίον τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπερ καταλαμβάνει μίαν ὅλην πλευρὰν τῆς πλατείας.

Ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις δὲν ἔχει τι τὸ αξιοσημείωτον. Τὸ μόνον πρᾶγμα, ὅπερ προσελκύει τὴν προσοχὴν, εἶνε οἱ τέσσαρες ὑψηλότατοι λευκοὶ μινωρέδες, οἵτινες ἀνυψοῦνται εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ οἰκοδομήματος ἐπὶ κορυφῶν ἐχουσῶν μέγεθος οἰκῶν. Ὁ περίφημος θόλος φαίνεται μικρός. Δὲν νομίζεις ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ θόλος, ὅστις φαίνεται περιστρεφόμενος κυκλοτερῶς ἐν τῷ κυανῷ αἰθέρι, ὡς ἡ κεφαλή Τιτάνος, ἀπὸ τοῦ Σταυροδρόμιον, ἀπὸ τὸν Βόσπορον, ἀπὸ τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ, και ἀπὸ τοὺς λόφους τῆς Ἀσίας. Εἶνε θόλος πεπιεσμένος, ἔχων εἰς τὰ πλευρά του δύο ἄλλους μεσαίους θόλους, μολυβδοσκεπῆς, και περιστρεφόμενος με παράθυρα, ἐπεριδόμενος ἐπὶ τεσσάρων τοίχων ἐπικεχρισμένων με μακρὰς λευκὰς και ῥοδοχρόους ταινίας, ἐπεριδόμενων και αὐτῶν ἐπὶ ὑπερμεγέθων ἀντιτεχνισμάτων, ὧν πέριξ ἀνυψοῦνται πολλὰ μικρὰ οἰκοδομήματα ὀψέως εὐτελοῦς—λουτρά, σχολεῖα, μαυσωλεῖα, νοσοκομεῖα, και μαγειρεῖα διὰ τοὺς πτωχοὺς—ἅτινα ἀποκρύπτουσι τὸ ἀρχαῖον ἀρχιτεκτονικὸν σχῆμα τῆς βασιλικῆς. Δὲν φαίνεται παρὰ ὄγκος βαρὺς, ἀκανόνιστος, χρώματος κεκονιαμένου, γυμνὸς ὡς φρούριον, και ὄχι τόσον μέγας κατὰ τὸ φαινόμενον, ὥστε νὰ ὑποθέσῃ, ὅστις δὲν τὸ γνωρίζει, ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ κρύπτεται τὸ ἄπειρον κενὸν τοῦ κύτους τῆς Ἀγίας Σοφίας. Τοῦ ἀρχαίου ναοῦ δὲν φαίνεται, κυρίως εἰπεῖν, εἰμὴ ὁ θόλος, ἀλλὰ και οὗτος ἄνευ τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ ἀργυροειδοῦς λάμπσεως, ἧτις ἐφαίνετο, κατὰ τὸ λέγειν τῶν ἐλλήνων, ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου. Πάντα τὰ ἄλλα εἶνε μουσουλμανικά. Εἰς μινωρὲς ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ Κατακτητοῦ, εἰς ἄλλος ὑπὸ Σελῆμ τοῦ Β', και οἱ δύο ἄλλοι ὑπὸ Ἀμουράτ τοῦ Γ'. Ὁ αὐτὸς Ἀμουράτ ἀνήγειρε και τὰ ἀντιτεχνίσματα περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΕΤ' αἰῶνος, διὰ νὰ στηρίξῃ τοὺς τοίχους, διασεισθέντας ὑπὸ σεισμοῦ, και τὴν ὑπερμεγέθη χαλκὴν ἡμισέληνον, τὴν ἐστημένην ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ θόλου, ἧς μόνον τὸ χρύσωμα ἐστοίχισε πεντήκοντα χιλιάδας δουκάτων. Τὸ παλαιὸν προαύλιον ἠφανίσθη, τὸ βαπτιστήριον μετεβλήθη εἰς μαυσωλεῖον τοῦ Μουσταφᾶ και Ἰβραήμ τοῦ Α', ὅλα δὲ τὰ ἄλλα μικρὰ οἰκοδομήματα, τὰ προστηθέντα εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἐκκλησίαν, ἡ κατεσφραγίσαν, ἡ ἀπεκρύφθησαν ἀπὸ νεῦ τεῖχην, ἡ μετεσχηματίσθησαν οὕτως ὥστε εἶνε πλέον ἀγνώριστα. Ἀπανταχόθεν τὸ τζαμίον ὠθεῖται, πιέζει και μεταμφιέζει τὴν ἐκκλησίαν, ἧτις δὲν ἔχει πλέον ἐλευθέρην παρὰ μόνον τὴν κεφαλὴν, ἐφ' ἧς ὅμως ἐπαγρυπνοῦσιν, ὡς τέσσαρες φρουροὶ γιγάντειοι, οἱ τέσσαρες αὐτοκρατορικοὶ

ἀνῆκον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, τὸν ἐμπρησθέντα ὑπὸ τοῦ Ἡροστράτου. Οἱ ἐκ πορφυρίτου δακτὺ κίονες, οἱ ἱστάμενοι ἀνὰ δύο μεταξὺ τῶν παραστάδων, ἀνῆκον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου, ὃν ἀνήγειρεν ὁ Αὐρηλιανὸς ἐν Βαλβείκ. Ἄλλοι κίονες ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ἐν Κυζίκῳ ναοῦ τοῦ Διὸς, ἐκ τῶν ναῶν τῶν Θηβῶν, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ῥώμης, τῆς Τρωάδος, τῶν Κυκλάδων, τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ παριστῶσιν ἄπειρον ποικιλίαν μεγεθῶν καὶ χρωμάτων. Μεταξὺ τῶν κίωνων, τῶν δρυφάκτων, τῶν στυλοβατῶν, καὶ τῶν πλακῶν, ὅσα ὑπολείπονται ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἐπεन्दύτου τοῦ ναοῦ, φαίνονται μάρμαρα ἐξ ὅλων τῶν λατομείων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Γαλλίας. Τὸ μάρμαρον τοῦ Βοσπόρου λευκὸν καὶ μελανόστικτον ἐτέθη ἀπέναντι τοῦ μέλανος κελτικοῦ μαρμάρου τοῦ φέροντος φλέβας λευκάς· τὸ πράσινον μάρμαρον τῆς Λακωνικῆς ἀντανανκλᾶται εἰς τὸ κυανοῦν τῆς Λιβύης· ὁ κατὰστικτος πορφυρίτης τῆς Αἰγύπτου, ὁ διάσημος γρανίτης τῆς Θεσσαλίας, ὁ ἐξ Ἰασσοῦ Καρικῆς λίθος, ὁ φέρων λευκάς καὶ πορφυρᾶς ταινίας, ὁ ὠχρὸς Καρύστιος ὁ πεποικιλμένος μὲ στίγματα σιδηρόχροα, συνανακρινῶσι τὰ χρώματά των πρὸς τὴν πορφύραν τοῦ Φρυγίου μαρμάρου, πρὸς τὸ ῥόδινον χρῶμα τοῦ μαρμάρου τῶν Συνάδων, πρὸς τὸν χρυσὸν τοῦ μαρμάρου τῆς Μαυριτανίας, καὶ πρὸς τὴν χιόνα τοῦ μαρμάρου τῆς Πάρου. Εἰς τὴν ποικιλίαν δὲ ταύτην τῶν χρωμάτων πρόσθετες τὴν ἀπερίγραπτον ποικιλίαν τῶν σχημάτων τῶν κηλίδων, τῶν κορωνίδων, τῶν ῥόδων, τῶν δρυφάκτων, τῶν παραδόξου κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ κιονοκράνων, εἰς ὃν συναναφύρονται ζῶα, φυλλώματα, σταυροί, χίμαιραι, καὶ ἄλλα πράγματα εἰς οὐδένα ῥυθμὸν ἀνήκοντα, φαντασιώδη κατὰ τὸ σχέδιον, καὶ ἀνόμοια κατὰ τὸ μέγεθος, κατὰ τὴν συνηρμοσίαν· καὶ στελέχη κίωνων, καὶ στυλοβάτας μὲ ἰδιότροπα ἀνάγλυφα, ἐφαρμένους ὑπὸ τῶν αἰώνων, καὶ διεσχισμένους ὑπὸ μαχαίρων· ἅτινα πάντα ὁμοῦ παρέχουσι παράδοξον θέαμα μεγαλοπρεπείας ἀτάκτου καὶ βαρβαρικῆς, καὶ εἶνε τὸ ὄνειδος τῆς καλλιαισθησίας, χωρὶς νὰ δύνασαι ν' ἀποσπάσης ἀπ' αὐτῶν τὸ βλέμμα.

Ἀπὸ τοῦ καθολικοῦ ἐν τούτοις δὲν δύνασαι νὰ ἐννοήσης ὅλην τὴν εὐρύτητα τοῦ τζαμίου, διότι τὸ καθολικὸν δὲν εἶνε τῶν παρὰ ἐν μικρὸν μέρος αὐτοῦ. Αἱ δύο στοαί, αἵτινες ὑποστηρίζουσι τὰ δύο πλάγια ὑπερῶα, εἶνε αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς δύο μεγάλα οἰκοδομήματα, ἐξ ὧν θὰ ἠδύνατό τις νὰ συναποτελέσει δύο ὅλους ναοὺς. Ἐκατέρω τῶν στοῶν τούτων διαχωρίζεται εἰς τρία μέρη, διακρινόμενα διὰ τῶν ὑψηλοτάτων· ὅθεν καὶ πάντα ἐν αὐταῖς, κίονες, ἐπιστύλια, παραστάδες, θόλοι εἶνε ἀπειρομεγέθη. Ὅταν διαβαίνης ὑπὸ τὰς στοὰς ταύτας, μόλις διαφαίνεται διὰ τῶν ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἐφέσου κίωνων τὸ μέγα καθολικὸν, καὶ φαίνεται ὡς νὰ εὐρίσκειται ἐντὸς ἄλ-

λου ναοῦ. Αὐτὸ τοῦτο δοκιμάζει ὁ θεατὴς καὶ ἀπὸ τῶν ὑπερῶων, εἰς ἃ ἀνέρχεται διὰ κλίμακος σπειροειδοῦς ἐλαχίστης κλίσεως, ἀφ' οὗ δὲν ὑπάρχουσι βαθμίδες, καὶ δύναται νὰ ἀνέλθῃ τις ἀνέτως καὶ ἐφιππος. Τὰ ὑπερῶα ἦσαν ὁ γυναικωνίτης· οἱ μεταννοῦντες ἔσαντο ἐν τοῖς προπυλαίοις, καὶ οἱ ἄλλοι πιστοὶ ἐν τῷ καθολικῷ. Ἐκαστον ὑπερῶον θὰ ἠδύνατο νὰ χωρέσῃ τὸν πληθυσμὸν ἐνὸς προαστείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Νομίζεις, ὅτι δὲν εὐρίσκειται ἐντὸς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅτι διέρχεται τὸ θεωρεῖν τιτανεῖον θεᾶτρον, ὅπου μέλλει νὰ ἐκτραγῇ ἀπὸ στιγματῆς εἰς στιγματῆς ἐξ ἑκατοντακισχιλίων στομάτων. Διὰ νὰ ἴδῃς τὸ τζαμίον, πρέπει νὰ ὑπάγῃς νὰ σταθῇς εἰς τὰ δρύφακτα, καὶ τότε βλέπεις ὅλον τὸ μέγα-λαῖον. Τὰ τόξα, οἱ θόλοι, αἱ παραστάδες, τὰ πάντα φαίνονται γιγάντεια. Οἱ πράσινοι δίσκοι, τοὺς ὁποῖους ἀπὸ τοῦ καθολικοῦ ἐνόμιζες, ὅτι δύνασαι νὰ μετρήσῃς μὲ τὸν πῆχυν τῆς χειρὸς, σοὶ φαίνονται τώρα ἱκανοὶ νὰ σκεπᾶσιν ὁλόκληρον οἰκίαν. Τὰ παράθυρα εἶνε πυλῶνες ἀνακτόρων· αἱ πτέρυγες τῶν Χερουβείμ, εἶνε ἱστία νηδῶς, οἱ ἄμβωνες πλατεῖαι, ὁ δὲ θόλος σοὶ φέρει σκοτοδινίαν. Ῥίπτων δὲ πρὸς τὰ κάτω τὸ βλέμμα βλέπεις ἄλλο θαῦμα. Δὲν ἐπίστευες, ὅτι εἶχες ἀναδῆ τόσον ὑψηλὰ. Τὸ ἔδαφος τοῦ καθολικοῦ σοὶ φαίνεται κατακείμενον εἰς τὰ βᾶθρα ἀβύσσου, καὶ τὰ ἀναλογεῖα, οἱ πύελοι τῆς Περγᾶμου, αἱ ψίχθοι, αἱ κανδήλαι σοὶ φαίνονται ἐκτάκτως ἐσμικρυνμένα. Ἐκείθεν δὲ βλέπεις κάλλιον παρὰ κάτωθεν καὶ λεπτομέρειαν περιέρχον τοῦ τζαμίου τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὸ ὅτι ἐπειδὴ τὸ καθολικὸν δὲν ἔχει τὴν ἀκριβῆ διεύθυνσιν τῆς Μέκκας, πρὸς ἣν ὀφείλουσι νὰ στρέφονται οἱ Μουσουλμάνοι προσευχόμενοι, ὅλοι αἱ ψίχθοι καὶ ὅλοι οἱ τάπητες εἶνε τοποθετημένοι πλαγίως πρὸς τὰς γραμμάς τῆς οἰκοδομῆς, καὶ προσβάλλουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς κυριώτατον σφάλμα προοπτικῆς. Ἐκείθεν δ' ἄνωθεν περιλαμβάνει τις καλῶς διὰ τε τοῦ βλέμματος καὶ διὰ τῆς διανοίας ὅλον τὸν βίον τοῦ τζαμίου. Ἐκείθεν φαίνονται τοῦρκοι γονυκλινεῖς ἐπὶ τῶν ψιθῶν καὶ κύπτοντες τὸ μέτωπον μέχρ' ἐδάφους· ἄλλοι ὀρθοὶ ὡς ἀγάλματα, κρατοῦντες τὰς χεῖρας πρὸ τοῦ προσώπου των οὕτως, ὡς ἐὰν ἐξήταζον μετὰ προσοχῆς τὰς ῥυτίδας τῶν παλαμῶν των· ἄλλοι καθήμενοι σταυροποδητεῖς κάτωθεν παραστάδος, ὡς ἐὰν ἀνεπαύοντο ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου· γυναικες τινες γονυκλινεῖς εἰς γωνίαν τινὰ μονήρη· γέροντες καθήμενοι πρὸ ἀναλογεῖων καὶ ἀναγινώσκοντες τὸ Κοράνιον· ἱμάμινες ἀπαγγέλλοντες ἐδάφια ἱερὰ εἰς ὄμιλον παιδίων· καὶ τῆδε κακεῖσε, ὑπὸ τὰς ἀπωτέρας στοὰς, καὶ εἰς τὰ ὑπερῶα, ἱμάμινες, ρατμίμπινες, μουεζῖνοι, νεωκόροι, μὲ παραδόξους ἐνδυμασίας, ὑπάγοντες καὶ ἐρχόμενοι ἀφορητεῖς, ὡς νὰ μὴ ἐγγίξωσι τὸ ἔδαφος. Ἦ δὲ ἀόριστος μελωδία, ἡ σχηματιζομένη ὑπὸ τῶν ἀναγινωσκόν-

των καὶ προσευχομένων, αἱ χίλια ἐκεῖναι παράδοξοι κανδήλαι, τὸ καθαρὸν ἐκεῖνο καὶ ὁμαλὸν φῶς, ἡ μονήρης ἐκείνη ἀψὶς, τὰ ἀπέραντα ἐκεῖνα καὶ σιωπηλὰ ὑπερῶα, ἡ ἀπειρομεγέθης ἔκτασις, αἱ ἀναμνήσεις, ἡ γαλήνη ἐκείνη, ἐμπνέουσιν εἰς τὴν ψυχὴν αἰσθημα μεγαλείου καὶ μυστηρίου, ὅπερ οὔτε ὁ λόγος δύναται νὰ ἐκφράσῃ, οὔτε ὁ χρόνος νὰ ἐξαλείψῃ.

Ἐπιτετα συνίχεα.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Gaston Tissandier].

Ἡ βιομηχανία καὶ αἱ μηχαναί.

Ἡ διὰ τῆς μηχανικῆς ἐργασίας ἀντικατάστασις τῆς ἐργασίας τῶν ζώων καὶ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν ἐπὶνεργεσεν εἰς τὰς νεωτέρας κοινωνίας οἰκονομικὴν μεταβολὴν τοσοῦτον σπουδαίαν, ὥστε ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν τὸ πρῶτον ἀναφαίνονται ἡ βιομηχανία καὶ αἱ μηχαναί, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς νέα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἀφιετηρία. Αἱ πλεῖστα μεγάλα βιομηχανία τῶν νεωτέρων χρόνων συνεστήθησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, αἱ δὲ χημικαὶ τέχναι ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ ἐφευρετῶν ἡκιστα γνωστῶν. Ὁ ἄνθρωπος νὰ σώσῃμεν ἐκ τῆς λήθης τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ τὴν ἀτυχὴν πολλὰκις αὐταπάρνησιν, ἀναπολοῦντες τὴν ἀρχὴν τῶν νέων τεχνῶν, τὴν κατασκευὴν τῆς τεχνητῆς ποτάσης, τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ φωταερίου, τὴν δημιουργίαν τῶν κλωστικῶν μηχανῶν, καὶ ἄλλα ἐπὶ μέγαλα ἔργα.

Ὁ Chaptal¹ ἵνα δώσῃ ἀκριβῆ ἰδέαν περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν χημικῶν τεχνῶν, εἶπεν ὅτι ἡ παραγωγὴ τοῦ θειικοῦ ὀξέος εἶναι ἀληθὲς θερμὸν ἔργον, δεικνύον τὸν βαθμὸν τῆς ἐμπορικῆς προόδου λαοῦ τινος. Οὕτω καὶ τὸ ἀνθρακικὸν νάτρον. Ὅσοι μείζων ἢ ἐν τινὶ χώρᾳ παραγωγὴ καὶ καταναλῶσις αὐτοῦ, τόσῳ ἰσχυρότερα καὶ ἀκμαϊότερα ἡ βιομηχανία τῆς χώρας ἐκείνης. Τὸ ἄλλας τοῦτο ἐνούμενον μετὰ τοῦ πυρίτου καὶ τῆς ἀσβέστου μετατρέπεται εἰς ὕλον, συνδυαζόμενον μετὰ τῶν λιπιδῶν ὀξέων μετασχηματίζεται εἰς σάπωνα, διαλυόμενον ἐν τῷ ὕδατι παρέχει εἰς τοὺς βαμνικοὺς πολύτιμον ῥευστὸν πρὸς πλύσιν τῆς κλωστικῆς καὶ τῶν ὑφασμάτων. Οἱ ὕλοποι καὶ οἱ σκωποποιοὶ ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου μεταχειρίζονται μέγιστον ποσὸν τοῦ ἄλατος τούτου, πλέον τῶν τετρακοσίων ἑκατομμυρίων χιλιόγραμμων κατ' ἔτος.

Τὴν τέχνην τοῦ κατασκευάζειν τεχνητὸν ἀνθρακικὸν νάτρον ἐκ τῆς τέφρας τῶν θαλασσίων φυτῶν ἐπενόησε πρῶτος ὁ Νικόλαος Leblanc κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη θεωρεῖται εὐλόγως ὡς μία τῶν λαμπροτέρων ὅσαι ποτὲ ἐγένοντο ἐν ταῖς χημικαῖς τέχναις, ἐκ τῶν περιστάσεων δὲ, αἵτινες παρήγαγον αὐτήν, μέγιστον πηγάζει ἐνδιαφέρον.

Ἐπιτευχθεῖσα ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους ἐν μέσῳ

1. Περίφημος Γάλλος χημικὸς (1756—1832).

τῆς καταπληκτικωτέρας κρίσεως τῆς γαλλικῆς ἱστορίας, ἔσωσε τὸ ἐμπόριον τῆς Γαλλίας ἐκ καταστροφῆς βεβαίας, ἐξασκήσασα ἐπὶ διαφορῶν τῆς βιομηχανίας κλάδων μεγίστην καὶ σωτηρίαν ἐπιβροχίαν.

Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ παρὰ τὴν Ἀλικάντην καὶ τὴν Μαλάκαν ἰσπανικὴ παραλίχ καὶ ἡ παρὰ τὴν Ναρθόννην γαλλικὴ ἐκαλύπτετο ὑπὸ θαλασσίων φυτῶν, τὰ ὁποῖα ἐπιμελῶς ἐκαλλιεργούντο. Ἀφοῦ τὰ φυτὰ ταῦτα ἐλάβανον τὴν δέουσαν ἀνάπτυξιν, ἐκόπτοντο εἰς μικρὰ τεμάχια, καὶ ἐξηραίνοντο ἐκτιθέμενα εἰς τὸν ἀέρα, ἔπειτα δὲ ἐπεσώρευοντο ἐντὸς λάκκων κωνοειδῶν καὶ ἀνεφλέγοντο. Ἡ ἀφρονωτάτη τέφρα, ἣν ὑπέλειπον, ὑποδαλλομένη εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πυρὸς, ἐτήκετο μετ' οὐ πολὺ καὶ μετεβάλλετο εἰς μάζαν ὑαλώδη σκληροτάτην καὶ λίαν εὐθραυστον, τὴν ἀκαθάριστον πύτσασαν. Συντριβομένη καὶ ἀναμιγνυομένη μεθ' ὕδατος ἡ πύτσασα αὕτη παρήγε διὰ λυσιν, ἣν ἐξήτμιζον, καὶ ἥτις ψυχραινομένη παρῆχε τὴν ἀνθρακικὴν σόδα.

Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἡ Ἰσπανία ἦτο ἡ ἀληθὴς πατρίς τῆς ποτάσης· ἡ πύτσασα τῆς Ἀλικάντης καὶ τῆς Μαλάκας, ἥτις περιεῖχεν 25-30 τοῖς ἑκατὸν ἀνθρακικοῦ νάτρου, ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν πύτσασαν τῆς Ναρθόννης, ἡ δὲ Γαλλία ἠναγκάζετο νὰ ζητῇ παρὰ τῆς ξένης παραγωγῆς τὸ ἀναγκαῖον εἰς τὰ ἐργαστάσια αὐτῆς ἐφόδιον. Μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τὰ πράγματα εἶχον οὕτω, ἀλλ' ὁ πόλεμος διακόψας τὰς ἐμπορικὰς τῆς Γαλλίας μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεις, ἠνάγκασεν αὐτήν νὰ ζήτῃ ἐκ τῶν ἰδίων πόρων, καὶ νὰ παράσχῃ ἐκ παντὸς τρόπου εἰς τὰ ὑαλοποιεῖα καὶ τὰ σαπωνοποιεῖα αὐτῆς τὴν ἀπαραίτητον ἀνθρακικὴν σόδα.

Ἡ ἐπὶ τῆς Κοινῆς Σωτηρίας Ἐπιτροπὴ (Comité de Salut public) ἐποίησατο ἐκκλησίαν πρὸς τοὺς Γάλλους χημικοὺς, προτρέπουσα αὐτοὺς ἰδίως νὰ καταβάλλωσι πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα εὕρωσι μέθοδον τοῦ κατασκευάζειν πύτσασαν ἐξ ὕλων ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους ἐξαγομένων, καθότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ἐχθρὸς δὲν εἶχε πολιορκήσει μίαν μόνον πόλιν, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸ γαλλικὸν ἔθνος. Ἡ ἐκκλησίαις εἰσηκούσθη. Εἰκοσιπέντε ἢ τριάκοντα διάφοροι μέθοδοι ὑπεβλήθησαν μετ' ὀλίγον εἰς Ἐπιτροπείαν, ἥτις παρεδέχθη ὁμοφώνως τὴν μέθοδον τοῦ Νικολάου Leblanc, πτωχοῦ καὶ ἀγνώστου Γάλλου χειρουργοῦ· ἀξιόσημωτον τοῦτο παράδειγμα τῆς ἐπιστημονικῆς κρίσεως τῶν τότε ἐπιστημόνων, οἵτινες διέκριναν ἄνευ τινὸς δισταγμοῦ μετὰ τὸ τοσοῦτον μεθόδων διαφορῶν τὴν μέθοδον ἐκείνην, ἣν ὀργονοκταστής χρῆσις ἀπέδειξεν ὡς τὴν λυσιτελεστέραν.

Ὁ Leblanc ἐνόησεν ὅτι πρὸς παραγωγὴν τῆς ποτάσης ὥφειλε νὰ μεταχειρισθῇ τὸ θαλάσσιον ἄλας, τὸ νατριοῦχον τοῦτο ὀρυκτόν. Τὸ ἄλλας

τοῦτο τιθέμενον εἰς συνάφειαν μετὰ τοῦ θεϊκοῦ δόξος παράγει τὴν θεϊκὴν σόδαν, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ De la Metherie, καθηγητὴς τοῦ Λυκείου τῆς Γαλλίας, προέτεινε εἰς τὰς παραδόσεις αὐτοῦ νὰ ἐξαγάγῃσι πότασσαν ἀναμιγνύοντες αὐτὴν μετ' ἀνθρακος. Ὁ Leblanc ἐδοκίμασε τὴν ἀντιδρασιν ταύτην, ἀλλ' εἶδεν ὅτι παρήγετο θειοῦχον νάτριον καὶ ἀνθρακικὸν ὀξύ, οὐχὶ δὲ ὡς ἠλπίζετο ἀνθρακικὸν νάτριον καὶ θεικὸν ὀξύ. Ὡς ἐξ ἀληθινοῦς ἐμπνεύσεως ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ ἰδέα νὰ ῥίψῃ κιμωλίαν εἰς τὸ μίγμα τοῦτο· διὰ τῆς ἀπλῆς ταύτης προσθήκης ἡ σκευασία τῆς τεχνητῆς ποτάσσης κατέστη γεγονός. Παρατηρηθέντι ὅτι οὕτε ὁ Leblanc οὕτε ἄλλος τις τῶν συγχρόνων ἐνόει καλῶς τὴν θεωρίαν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτευχθείσης ἀντιδράσεως, ἀλλ' ἔχων ὁδηγὸν τὸ πνεῦμα τῆς ἐφευρέσεως κατῴρωσε διὰ πολλῶν δοκιμῶν καὶ ἐρευνῶν ἐπιμόνων, καὶ διὰ σειρᾶς ἐπιτηδεύων καὶ πειραμάτων, νὰ ὀρίσῃ τὰς ἀκριβεῖς δόσεις, τὰς ἀναγκαίας πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς σκευασίας. Ὁ γδοηκονταετής ἐφαρμογὴ οὐδόλως μετέβαλε τὰς ὑπὸ τοῦ Leblanc ὀρισθείσας ποσότητες.

Μεταξὺ ἐκείνων, οἵτινες ἐφῆρμσαν εὐρύτερον τὴν μέθοδον τοῦ Leblanc, πρῶτος ὑπῆρξεν ὁ J. B. Payen, ὅστις ἐνεκατέστη τῷ 1794 ἐν τῇ ἐρήμῳ τότε πεδιάδι τῆς Grenelle. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἡ κατασκευὴ τῆς τεχνητῆς ποτάσσης τοιαύτην ἔλαβεν ἀνάπτυξιν, ὥστε οὐ μόνον δὲν ὑπῆρχε τοῦ λοιποῦ ἀνάγκη εἰσαγωγῆς ξένων προϊόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπηγορεύθη ἡ τοιαύτη εἰσαγωγὴ. Τὴν 20 Ἰουλίου 1810 ἡ «Ἐφημερὶς τῆς Αὐτοκρατορίας» ἐδημοσίευσεν τὸ ἐξῆς διάταγμα· «Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ξένης ποτάσσης καὶ τοῦ ξένου σάπωνος ἀπαγορεύεται εἰς ὅλα τὰ σύνορα τῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τὴν ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν».

Τῷ 1823 μάλιστα ὁ Ἰάκωβος Μασπράττ κατῴρωσε νὰ συστήσῃ ποτασσοποιεῖον ἐν Λιβερπούλῃ, παραδεχόμενος καθ' ὁλοκληρίαν τὸ σύστημα τοῦ Leblanc, τὸ δ' ἐργοστάσιον τοῦτο εἶναι ἔτι καὶ νῦν ἐν τῶν μεγαλειτέρων τῆς τε Ἀγγλίας καὶ τοῦ κόσμου ὅλου.

Ὁ Leblanc κατενόησεν εὐθὺς τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐφευρέσεώς του. «Ἐκ τῆς ἐφευρέσεως τῆς κατασκευῆς τῆς τεχνητῆς ποτάσσης, λέγει, προκύπτει ὅτι ἡ Γαλλία, ἥτις καταναλίσκει κατ' ἔτος μεγίστην ποσότητα ποτάσσης... καὶ ἥτις ἐξάγει νόμισμα πολὺ, ἀγοράζουσα αὐτὴν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, θέλει κρατεῖ τὰ χρήματά της· αἱ τέχναι καὶ ἡ βιομηχανία δὲν κινδυνεύουσι πλέον νὰ στερηθῶσι τὴν οὐσίαν ταύτην τῆς πρώτης ἀνάγκης, ἔνεκα τῶν περιπετειῶν τοῦ πολέμου ἢ τῆς κακῆς συγκομιδῆς φυτοῦ... Χρησιμοποιεῖται δὲ ἐπωφελῶς τὸ θαλάσσιον ἅλας, ἄφθονον παρ' ἡμῖν ὑπάρχον. Δύναμαι νὰ προσθέσω ὅτι ἔνεκα τῆς ἀφθονίας τῶν ὑλῶν καὶ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ εὐώνου αὐτῶν, τὰ γειτνιάζοντα ἔθνη θέλουσι γίνεαι μετὰ τινα χρόνον ὑποτελεῖ τοῦ ἡμε-

τέρου ὡς πρὸς τὰ διάφορα ταῦτα ἀντικείμενα».

Τὸ μέλλον ἐπραγματοποίησε τὰς ἐλπίδας του. Ὁ Leblanc ἔζησε βίον ἀτυχῆ. Κατὰ τοὺς τίτλους, τοὺς ὁποίους ἐπὶ τινῶν συγγραμμάτων του βλέπομεν, ἦτο προλύτης τῆς ἱατρικῆς, χημικῆς, πρῶτον διοικητικὸς ὑπάλληλος τοῦ νομοῦ τοῦ Σηκουάνα, μέλος διαφόρων συλλόγων ἐπιστημονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν, ἐγένετο δὲ γνωστὸς διὰ τινῶν ἔργων ἀφορώντων τὴν κρυσταλλογραφίαν, καὶ ὑπέδειξε μέθοδον, δι' ἧς ἀποκτώνται κρύσταλλα μεμονωμένα καὶ τέλεια εὐμεγέθη. Εἰς τὴν μελέτην τῆς κρυσταλλογραφίας κατέγινε δι' ὅλης σχεδὸν τῆς ζωῆς του, καὶ διὰ τῶν περὶ τὰ κρύσταλλα ἐρευνῶν του ἠλπίζε πιθανῶς ν' ἀποκτήσῃ ἐπιστημονικὴν φήμην.

Αἱ ἐρευναι τοῦ Leblanc, ὑποβληθεῖσαι εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν ἀπὸ τοῦ 1786 μέχρι τοῦ 1788, ἔτυχον καταχωρίσεως ἐν τῇ «Συλλογῇ τῶν ξένων ἐπιστημόνων». Τῷ 1792 ἀναφορὰ ὑπογραφείσα ἐν τῷ Λούβρῳ ὑπὸ διαφόρων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἐξῆτει παρὰ τῆς κυβερνήσεως νὰ ἐπιφορτίσῃ τὸν Leblanc νὰ κατάρτισῃ συλλογὴν πλήρη ὅλων τῶν κρυσταλλωμένων ἀλάτων. Κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ 1794 ἡ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑθνικῆς Συνελεύσεως ἐνετείλατο αὐτῷ νὰ γράψῃ πραγματείαν περὶ κρυσταλλοτεχνίας, ἀλλ' αἱ περιστάσεις ἐμπόδισαν τὴν δημοσίευσιν τοῦ βιβλίου τοῦτου, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἐτυπώθη.

Τὴν 30 Σεπτεμβρίου μνηδὲς, ἔτει δεκάτῳ, ὁ Haüy καὶ ὁ Vauquelin διὰ νέας ἀναφορᾶς, συνταχθείσης ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπιστημῶν, προσεκάλουν τὸν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργῶν νὰ «χορηγήσῃ εἰς τὸν πολίτην Leblanc τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κρυσταλλώσεως τῶν ἀλάτων, καὶ πρὸς τύπωσιν τοῦ βιβλίου του, ἵνα βεβαιωθῇ καὶ ἐξαπλωθῇ ἡ θεωρία τῆς κρυσταλλώσεως, καὶ ἵνα σχηματισθῶσι συλλογαὶ πλήρεις καθαρῶν κρυστάλλων, ἀποδιδομένου εἰς τὰς ἀγαπητὰς αὐτοῦ ἐργασίας ἐπιστήμονος, ὅστις ἔνεκα τῶν δεινῶν τῆς Ἐπαναστάσεως ἀδυνατεῖ νὰ διατηρῇ τὴν οἰκογένειάν του».

Ὁ Leblanc ὡς τόσοι ἄλλοι ἐφευρέται, οἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὸν βιομηχανικὸν πλοῦτον τῆς πατρίδος των, ἔζησε πενέστατος, ἀλλ' ὁ μέγας ἐργάτης οὐδέποτε κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ἀτυχίας. Ἐχὼν πνεῦμα ἰσχυρὸν ἅμα δὲ καὶ θέλησιν σπαθεράν, ἔφερε μετὰ καρτερίας τὰς σκληρὰς δοκιμασίας τοῦ βιομηχανικοῦ αὐτοῦ σταδίου.

Ὡς δὲ ἐπιστήμων μᾶλλον ἢ τεχνουργός, ἐπεδόθη δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ζωῆς εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας, καὶ κατενόησε μὲν τὴν σπουδαιότητα τῆς βιομηχανικῆς αὐτοῦ ἐφευρέσεως, ἀλλ' ἐθεώρησε τὰ ἐξ αὐτῆς προκύψαντα προσωπικὰ ἀτυχήματα ὡς δευτερεύοντα ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ συμβεβηκότα.

«Ἐν ἔτει 1802, λέγει ὁ Payen, χάρις εἰς τὴν προστασίαν καὶ εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ Molard, διευθυντοῦ τοῦ Καταστήματος τῶν τεχνῶν καὶ ἐπαγγελματιῶν, ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ εἰς ἐν τῶν χημείων τοῦ καταστήματος τοῦτου τὰς ἐπιμελεῖς αὐτοῦ μελέτας, καίτοι δὲ δὲν κατῴρωσε νὰ κατάρτισῃ ὡς ἐπεθύμει συλλογὴν πλήρη, ἐπαρουσίασεν εἰς τὰς ὄψεις τοῦ κοινοῦ προϊόντα ἄξια λόγου. Ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν κρυστάλλων ἦτο ἡ ἐνδελεχὴς αὐτοῦ μέριμνα. «Ἡδυνάμην, γράφει μετ' ἀθυμίας, νὰ προάξω αὐτὴν πρὸ εἰκοσιν ἐτῶν... ὅθ' αὐτὴν συμπληρώσωσιν ἄλλοι... Ἐὰν ἡ τέχνη αὕτη δύναται νὰ ἰδρυθῇ, εἴθε χεῖρ εὐτυχεστέρα τῆς ἐμῆς καὶ παρατηρητῆς πλέον ἐμοῦ πεφωτισμένος ν' ἀντιληφθῇ αὐτῆς! Τοῦτο θὰ μὲ παρηγορήσῃ, διότι μὴ τυχὼν συνδρομῆς δὲν ἠδυνήθην νὰ προαγάγω τὴν ἐργασίαν μου!» Περὶ τῆς ποτάσσης καὶ τοῦ πλούτου, ὃν ἐπὶ στιγμὴν ἠλπίσεν, οὐδὲ λέξιν! Εἰς τὰ συγγράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφηγεῖται τὰς εἰκοσαετίς αὐτοῦ ἐργασίας, μάλιστα διὰ συντόμου σημειώσεως ἀναφέρει τὰ δύο ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐργάσθη εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ποτάσσης.

Βεβαίως ὁ Leblanc ἠδύνετο νὰ ἐλπίσῃ πλοῦτον, καθότι οὐδέποτε ἐφεύρεσις ἐγένετο ὑπὸ αἰσιωτέρους οἰωνούς. Εὐθὺς ὡς ἐδόθη αὐτῷ ἔγγραφο ἐνδεικτικῆς, ἐταιρία κατάρτισθαι ὑπὸ τοῦ Leblanc, τοῦ Διζέ, τοῦ Schée καὶ τοῦ δουκὸς τοῦ Ὁρλεάνς¹. Ἐργοστάσιον συνεστήθη ἐν Ἀγίῳ Διονυσίῳ, ἡ δ' ἐπιτυχία ἐφαίνετο βεβαία εἰς τοὺς συνεταίρους, ἀλλ' ἡ καρατομία τοῦ δουκὸς τοῦ Ὁρλεάνς κατέστρεψε τὰς δικαίας αὐτῶν ἐλπίδας. Ὁ Leblanc οὐδόλως καταβλήθεις ἐκ τοῦ πρώτου τοῦτου ἀτυχήματος, ἠθέλησε νὰ συστήσῃ ἐργοστάσιον ἐν Μασσαλίᾳ, εἰς αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῶν σκαπνοποιεῶν. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἐφῆρμσαν ἄλλοι κατόπιν, ὁ δὲ θεμελιωτὴς μίς τῶν σπουδαιότερων τῆς Γαλλίας βιομηχανιῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὸ ἐταιρικὸν ἐνεργητικόν! Νέος Παλισσὺν, δὲν ἔκαυσε μὲν τὰ ἐπιπλά αὐτοῦ, ἀλλ' εἶδεν αὐτὰ πωλούμενα εἰς δημοπρασίαν, ὡς καὶ τὰς συσκευὰς καὶ τὰ προϊόντα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέντος καταστήματος.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ ἐργοστασίου συνεπῆγετο τὴν τοῦ ἐφευρέτου. Μετ' οὐ πολὺ, μὴ χρησιμοποιομένου ὑπὸ τοῦ Leblanc τοῦ δικαιώματος τῆς ἐνδεικτικῆς, ἡ ἐφεύρεσις ἔγινε κοινὸν κτήμα. Οἱ χρόνοι παρήλθον ὀλιγοί καὶ ἀπαίσιοι μέχρι τοῦ ὀγδόου ἔτους τῆς Δημοκρατίας, ὅτε ὑπουργικὴ ἀπόφασις ἀπέδωκεν εἰς τὸν Leblanc τὸ κτίριον τοῦ ἐν Ἀγίῳ Διονυσίῳ ἐργοστασίου. Τοιαύτην ἔλαβε μόνον ἀποζημίωσιν. Καίτοι πολὺς καταβλῶν προσπάθειας, δὲν κατῴρωσεν ὅμως νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἐργασίας του, μὴ δυνήθεις νὰ εὑρῇ τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια πρὸς ἐπισκευὴν

1. Πατὴρ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ βασιλεύσαντος Λουδοβίκου Φιλίππου.

τοῦ ἐρειπωμένου ἐν μέρει καταστήματος. Ὁ ἐπιτελέσας μίαν τῶν μεγίστων ἐφευρέσεων τῆς νεωτέρας χημείας ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ πενίᾳ τῷ 1806.

Ἐν τούτοις ἡ κατασκευὴ τῆς τεχνητῆς ποτάσσης ἐλάβανε πανταχοῦ μεγίστην ἀνάπτυξιν, ἐνῷ δὲ οἱ κληρονόμοι τοῦ Leblanc οὐδεμίαν ἐκαρποῦντο ἐκ ταύτης ὠφέλειαν, πλεῖστοι βιομήχανοι ὠφελοῦντο καὶ ἐπλούτουν. Κατόπιν ἠθέλησαν ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ Leblanc τὴν προτεταμένην τῆς ἐφευρέσεως, μόνον δὲ ἐν ἔτει 1856 ὁλοκληρὸν τὸ τμήμα τῆς χημείας τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, προσκλήθην νὰ γνωμοδοτήσῃ ἐπὶ ἀναφορᾶς ὑποβληθείσης εἰς τὸν Ναπολέοντα Γ' ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Leblanc, ἀπέδωκεν ἐπισήμως εἰς τὸν ἐφευρέτην τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ τιμὴν.

Ἰδοὺ τὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ὁ κ. Dumas ἐξέθεσεν ἐν ὀνόματι τῆς Ἐπιτροπῆς.

«Ἡ σπουδαία ἐφεύρεσις τῆς μεθόδου, δι' ἧς ἐξάγεται ἡ πότασσα ἐκ τοῦ θαλασίου ἁλματος, ἀνήκει καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸν Leblanc.—Ἐὰν, ὡς ἐπιθυμεῖ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ, πρόκειται ν' ἀποδώσωμεν τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὸν ἐφευρέτην τῆς τεχνητῆς ποτάσσης, ὁ ἔπαινος οὗτος ὀφείλεται εἰς τὴν μνήμην τοῦ Leblanc, εἰς τὴν οἰκογένειαν δ' αὐτοῦ δέον νὰ ἐκδηλωθῇ... Ὁ Leblanc ἐδημιούργησε βιομηχανίαν, ἥτις ἔδωκεν ὠθησιν εἰς ὅλας τὰς ἐφαρμογὰς τῆς χημείας εἰς τὰς τέχνας».

ΕΛΙΖΑ Σ. ΣΟΤΤΕΡ.

ΕΝ ΑΠΟΤΕΥΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΙΣΕΤΡΗΝ *

Εἰς τὰ περίξ τῶν κεραμουργιῶν ὑπάρχει πάντοτε τόπος, εἰς ὃν ῥίπτουσιν οἱ κεραμεῖς τὰ κακόπλαστα ἢ τὰ ὀπωρήματα ἄχρηστα ἀγγεῖα. Ὁμοίως εἰς τὰ περίξ τῶν μεγάλων τοῦ πληθυσμοῦ κέντρων ὑπάρχουσι τόποι, ἐνθα ἡ κοινωνία, σεδομένη πᾶν ὃν ἔχον μορφήν ἀνθρωπίνην, συναθροίζεται ἐκεῖνα τὰ πλάσματα, ἅτινα ἐκ φύσεως κακῶς ἔχουσι πρὸς τὸν ἀγῶνα τὸν ὑπὲρ τῆς υπάρξεως, ὃν οἱ ἄνθρωποι καθ' ἡμέραν ἀγωνίζονται ἐν τῷ κόσμῳ. Τοιαῦτα δὲ πλάσματα κακόπλαστα ἢ ἀτελῆ εἶνε οἱ βλάκες, ἐφ' ὧν οὐδέποτε ἐνεφυσήθη τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα, οἱ παράφρονες παρ' οἷς ἔχει ἀποθάνει πρὸ τοῦ σώματος ἡ διάνοια, οἱ παράλυτοι, ὧν οὐδέποτε ἀνεπτύχθησαν τὰ μέλη, ἢ ἐκεῖνοι οἵτινες ἐγεννήθησαν μὲν ἄρτιοι, ἀλλ' ἐπειτα ἔπαθον καὶ ἔγειναν ἀνάπηροι, καὶ τέλος οἱ ἐσχατογόηροι οἱ ὑπὸ τοῦ γήρατος κατασταθέντες ἀνίκανοι πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου. Εἶνε δὲ οἱ Παρίσιοι πόλις τόσον μεγάλη, ὥστε αἱ περὶ αὐτὴν ἀπικαίαι τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων ὄντων ἔχουσιν ἔκτασιν καὶ μέγεθος ἴσον πρὸς πρωτεύουσας ἐπαρχίας. Εἶνε κατὰ τὸν πληθυσμὸν τοῦλάχιστον τὰ κατοικητήρια ἐκεῖνα ἴσα πρὸς πόλεις, καὶ ἡ Βισέτρη περιλαμβάνει διςχιλίους γέροντας, ἑπτα-

* Μικρὸν χωρίον, πλησίον τῶν Παρισίων κείμενον, γνωστὸν διὰ τὸ μέγα ἐν αὐτῇ φρενοκομεῖον.

ὅταν τρώγῃ κáθηται πάντοτε ἀντικρὺ καθρέπτου.
— Διὰ τί; ἀνεφώνησε, διότι νομίζω ὅτι τρώγω
δύο φοραίς.

Ὁ Ἑρρίκος Heine ἔλεγε περὶ τῆς γυναικὸς
του: «Ἐξ ὧν τῶν προτερημάτων τῆς φιλότητος
μου Ἰουλέττας ἐκεῖνο ὅπου μ' εὐχαριστεῖ πλεονέ-
τερον, εἶνε ὅτι ἀγνοεῖ τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἐπιθεω-
ρήσεως τῶν Δύο Κόσμων».

Ἡ κυρία*, καλλονὴ ὑπερτεσσαρκοντοῦτις,
ἐνῶ ἐλάμβανε τὸ σαβὺ θερμότατον, κατελαμβά-
νεται ἀπὸ σφοδρότατον βῆχα.

Ὅλοι φρέφουσι πρὸς αὐτὴν τὰ βλέμματα, ἀλλὰ
φαντασθῆτε τὴν ἐκπληξίν των, ὅταν εἶδον ὅτι
τῆς ἔλειπον τὰ ὀφρύδια.

— ; ; ;

Ὁ ἀτμὸς τοῦ τείου τὰ εἶχε ξεκολλήσει, καὶ
ἔπεσαν εἰς τὸ κύπελλον τῆς ὥραιας, ἥτις... τὰ
κατέπιε!

Κατὰ τοῦ καρδινάλιου Μαζαρίνου, γνωστοῦ
διὰ τὴν ἀπληστον φιλοχρηματίαν του, εἶχον δη-
μοσιευθῇ φοβεροὶ λίβελλοι. Ὁ καρδινάλιος ὑπε-
κρίθη, ὅτι παρωρίσθη λίαν διὰ τοῦτο, καὶ διέ-
ταξε νὰ περισυλλεχθῶσιν ἀπανταχόθεν ὅλα τὰ
ἀντίτυπα, ὡς διὰ νὰ τὰ καταστρέψῃ. Ἀφ' οὗ δὲ
τὰ συνήθροισεν ὅλα, τὰ ἐπώλει ἔπειτα κρυφίως,
καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐκέρδησε σπουδαῖον χρηματι-
κὸν ποσόν.

Μετά τινα κηδεῖαν:

Τινὲς ἐκ τῶν συνοδευσάντων τὸν μακαρίτην
ἐπιστρέψαντες κáθηται εἰς τι ξενοδοχεῖον νὰ
γευματίσωσι.

— Εἶνε καλὸ τὸ τυρί σου; λέγει τις τούτων,
ὅστις ἦτο καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον εὐνοηθέντων κλη-
ρονόμων τοῦ μακαρίτου.

— Ὡ, κύριε, λέγει ὁ ὑπηρέτης, μυρίσατέ το,
καὶ νεκρὸν ἤμπορεῖ νὰ ἀναστήτῃ.

Ὁ κληρονόμος καταλαμβάνεται ὑπὸ ζωνῆς
ἀνησυχίας, καὶ

— Ἐλα, λέγει, μὴ ἀνοησίαις... πάρ' το
ἀπ' ἐδῶ.

ΙΩΝΑΣ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* * Ἡ εὐγενὴς συμπεριφορὰ ἀντιπροσωπεύει
τὴν εὐμενὴ πρὸς τὸν πλησίον κλίσιν καὶ ἀγά-
πην, ὅπως τὸ τραπεζικὸν γραμμάτιον ἀντιπρο-
σωπεύει τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἀργυρον. Ἀλλ' ὅταν
τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σημεῖον ὑπερβῇ μεγάλως
τὸ μεταλλικόν, ὅσον ἀντιπροσωπεύει, χάνει τὴν
ἀξίαν του, καὶ τὸ τραπεζικὸν γραμμάτιον γίνε-
ται καίμης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν ὑπάρ-
χουσιν ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμε-
ρικής 12,000 ὀδοντοῖκτροι, οἵτινες πάντες κά-

μνουςι λαμπρὰς ἐργασίας, μάλιστα εἰς τὸ βού-
λωμα τῶν ὀδόντων. Ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν
στατιστικὸς τις Ἀμερικανὸς, ἠθέλησε νὰ ὑπο-
λογίσῃ τὸ ποσὸν τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ὅπερ
οἱ ὀδοντοῖκτροι δαπανῶσιν εἰς ἐμφράξιν τῶν ὀ-
δόντων, καὶ εὔρε τὸ ἐκπληκτικὸν ἐξαγόμενον ὅτι
κατ' ἔτος δαπανᾶται εἰς τοιαύτην χρῆσιν ἡμι-
σος τόνος χρυσοῦ (5,000 δόλλαρ), δύο τόνοι ἀρ-
γύρου καὶ ἄλλοι τόσοι πλατίνης. Ὑπελόγισε δὲ
ὁ αὐτὸς στατιστικὸς ὅτι, ἐὰν ἐξακολουθήσῃ ἡ
αὕτη δαπάνη κατ' ἔτος, ἐντὸς 300 ἐτῶν ὅα ὑ-
πάρχωσι τεθαμμένα εἰς τὰ ἀμερικανικὰ νεκρο-
ταφεῖα 150 ἑκατομμύρια δόλλαρ εἰς χρυσόν,
προερχόμενον ἐκ τοῦ βουλώματος τῶν ὀδόντων.

Ἡ Γαλλικὴ τις ἐφημερὶς ἀναφέρει τὸν ἀκό-
λουθον ἀπλούστατον τρόπον, δι' οὗ δυνάμεθα νὰ
ὑπολογίσωμεν κατὰ μεγίστην προσέγγισιν τὴν
ἀπόστασιν τῆς μακρᾶν ἡμῶν ἐκρηγνυμένης θυέλλης.

Γνωστὸν ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ ἥχου ἐν τῷ ἀέρι
εἶνε 340 μέτρα κατὰ δευτερόλεπτον εἰς θερμο-
κρασίαν 16 βαθμῶν ἄνω τοῦ μηδενικοῦ. Οὕτω,
ἐν περιπτώσει θυέλλης, ἐὰν μετρήσωμεν τὸν ἀ-
ριθμὸν δευτερολέπτων ὅσα παρέρχονται ἀπὸ τῆς
στιγμῆς τῆς ἐκλάμψεως ἀστραπῆς, μέχρις οὗ ἀ-
κουσθῇ ὁ ἥχος τῆς βροντῆς, ἀρκεῖ ἔπειτα νὰ πολ-
λαπλασιάσωμεν τὸν ἀριθμὸν τοῦτον τῶν δευτε-
ρολέπτων ἐπὶ τὸ 340, ἵνα ἔχωμεν τὴν ἀφ' ἡμῶν
ἀπόστασιν τῆς θυέλλης εἰς μέτρα. Ὑποθέσωμεν
π. χ. ὅτι τὸ μεταξὺ τῆς ἐκλάμψεως τῆς ἀστρα-
πῆς καὶ τοῦ ἥχου τῆς βροντῆς χρονικὸν διάστη-
μα εἶνε 6 δευτερολέπτων· ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ἡ
ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασις τῆς θυέλλης εἶνε ἐξάκις 340
μέτρα, ἥτοι 2,040, δηλ. δύο χιλιόμετρα καὶ 40
μέτρα.

Εἰς ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ.

ΜΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΚΑΘ' ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Συνιστῶμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν τὸν ἐ-
ξῆς ἀφορισμὸν φιλοσόφου τινὸς ἐκ τῶν ἡμετέρων
φίλων, ὅστις ἔκαμε μακρὰς σπουδὰς εἰς τὰ κυ-
βευτήρια τοῦ Ὁμπουργ, Βάδεν, Σπᾶ καὶ Μο-
νάκου:

«Καθὼς πατήσατε τὸ ἔδαφος τῆς αἰθούσης
χαρτοπαικτείου μὲ τραπεζικὸν γραμμάτιον ἑκα-
τὸν φράγκων, τὸ γραμμάτιόν σας δὲν ἀξίζει πλέον
παρὰ πεντήκοντα φράγκα μόνον. Καθὼς καθί-
σετε, τὸ γραμμάτιόν σας δὲν ἀξίζει πλέον τί-
ποτε».

Ἐπειδὴ εἶν' ἐνδεχόμενον νὰ διακοπῇ κατὰ
τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἡ ἐκδοσις τῆς Ἑστί-
ας, γνωστοποιεῖται πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐ-
παρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ συνδρομητὰς
αὐτῆς, ὅτι συνδρομαὶ διὰ τὸ ἔτος 1881 δὲν
εἶνε δεκταὶ πρὸ τῆς 1 προσεχοῦς Ἰανουα-
ρίου.

ΑΘΗΝΑΙ, — ΤΡΗΟΙΣ ΚΟ Ρ Ι Ν Ν Η Σ ΠΛΑΤΕΙΑ «ΟΜΟΝΟΙΑΣ».